

Papp Júlia

ADATOK KAZINCZY FERENC ÉS BLASCHKE JÁNOS MUNKAKAPCSOLATÁHOZ – TÉNYEK ÉS TÉVEDÉSEK A MŰVÉSZETTÖRTÉNETI SZAKIRODALOMBAN

Blaschke János (1770–1833) rézmetsző biográfiájának és oeuvre-katalógusának összeállítása során¹ a hazai művészettörténeti szakirodalomban számos téves megállapításra vagy féligazságra bukkantam. Ezek egy része abból származik, hogy a kutatás a Kazinczy-levelezésben található, Blaschkével kapcsolatos említéseket, feltételezéseket, javaslatokat tényként vette át. Tanulmányom célja a Kazinczy megrendelésére vagy javaslatára Blaschke által készített (vagy tévesen neki tulajdonított) könyvillusztrációk körüli, a Kazinczy-levelezés Váczy János által szerkesztett kiadásának megindulása² óta eltelt több mint egy évszázadban továbbhagyományozódott pontatlanságok, tévedések tisztázása.

A pozsonyi születésű, Bécsben letelepedett Blaschke János ausztriai és németországi kiadók mellett magyarországiak számára is dolgozott. Munkakapcsolatban volt Kazinczy Ferencsel is, aki nemcsak saját munkái számára rendelt tőle metszetillusztrációkat, hanem alkalmanként barátainak, munkatársainak is ajánlotta a bécsi rézmetszőt.³

Bár egyelőre nem ismerünk olyan levelet, melyet Kazinczy közvetlenül Blaschkéhez írt volna, s a rézmetszőnek is csupán 1807-ből maradt ránk a költőhöz írt két levele, munkakapcsolatukra már Kazinczy 1804. évi naplófeljegyzéseiben találunk utalást.⁴ 1805-ben Blaschke készítette el a költő nagybátyját, Kazinczy Andrást ábrázoló rézmetszetet, mely az 1808-ban Pesten, Trattner Mátyás nyomdájában megjelent, Magyar régiségek és ritkaságok című kiadványt díszítette, s ő metszette rézbe Kazinczy összegyűjtött írásai megjelent kötetének⁵ és Rochefoucauld fordításának⁶ illusztrációit is.

Blaschke János illusztrációinak első, a későbbi hazai szakirodalomban is gyakran átvett listája Nagy Ivánnak a Századokban megjelent 1874-es írásában található.⁷ A magyar művészeket ABC sorrendben, A-tól Gy-ig bemutató cikkben a szerző a legtöbb művet, 51 darabot Blaschkétől sorol fel. A Kazinczy-levelezés adataira ebben a cikkben még nem történik hivatkozás.⁸

A Kazinczy-levelezés 1890-ben induló összkiadásának Blaschke munkásságára vonatkozó adataival tudomásom szerint először a 20. század elején, a Lyka Károly által szerkesztett Művészet című folyóiratban találkozunk. 1904-ben az Adatok művészetünk történetéhez című rovatban Naményi Lajos (1868–1905) olyan Kazinczy által írt vagy neki szóló levelekből idézett, melyek – mint tételenként látni fogjuk – Blaschkéhez kapcsolódó metszetekre vonatkoznak. Naményi ugyanebben az évfolyamban Nagy Iván 1874-es írása

alapján (annak említése nélkül) felsorolja Blaschke János ismert munkáit. Bár hivatkozik a folyóiratban korábban közölt, Blaschke és Kazinczy munkakapcsolatával, s ezen belül a Blaschkétől megrendelt vagy általa elkészített illusztrációkkal foglalkozó írására, ezek közül a bécsi rézmetsző műveit felsoroló listában egyik metszet sem szerepel.⁹

A Dayka-kötet¹⁰ metszetei

Blaschke „Kazinczyval is összekötetésben állott s hozzá intézett, Bécsben, 1807 március 14-én kelt levele – a Nemzeti Múzeum rendezetlen iratai közt – arról tanúskodik, hogy ő készítette Dayka verseihez, Ossián fordításhoz a rézmetszeteket. A Daykához készített kép és címlap 35 forintba került, az Ossiánhoz készített 95 forintba”¹¹ – írta 1904-ben a Művészet munkatársa.

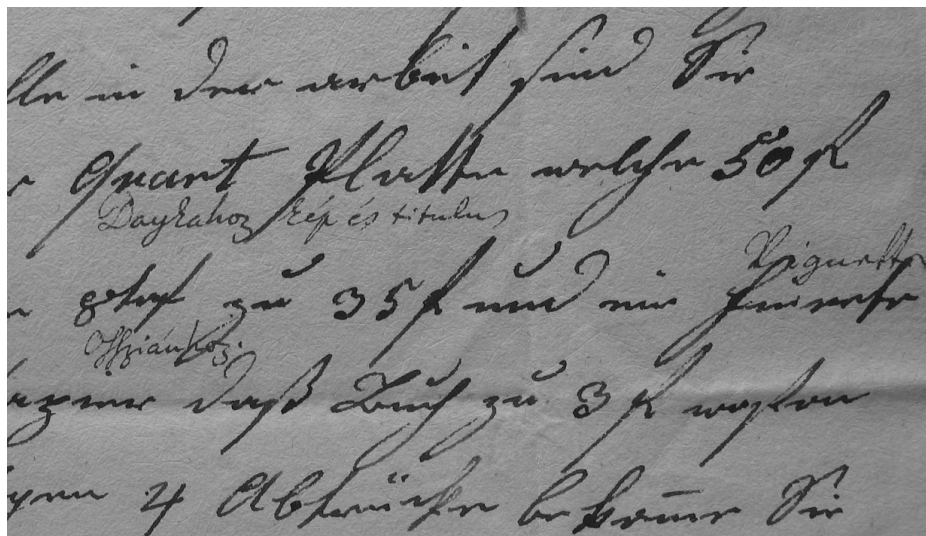
A folyóirat következő számában ugyanakkor arról olvashatunk, hogy Kazinczy 1812-ben „Dayka Gábor képét inkább Gerstner által óhajtja elkészíttetni, mert ennek költségét Trattner fedezi és Gerstner olcsóbb, mint Neidl.”¹²

A művészettörténeti szakirodalomban az első, Blaschke szerzőségére vonatkozó említés hagyományozódott tovább. „Dayka Gábor verseihez s az Ossián fordításhoz ő készítette a rézmetszeteket. A Dayka verseihez készített kép és címlap 35 frtba, az Ossiánhoz készített képek 95 frtba kerültek...” – vette át az adatot az 1915-ben megjelent magyar művészlexikon Blaschke-életrajza.¹³ Azt, hogy az adat a Művészet 1904-es tanulmányából származik, egyértelművé teszi, hogy a lexikon átvette az Osszián-metszet árára vonatkozó elírást, tévedést is. Az eredeti levélben egy 50, egy 35, egy 15 és egy 60 forintos lap szerepel, 95 forintról egyáltalán nem esik szó.¹⁴

A Dayka, illetve az Osszián-kötet metszetei Blaschke munkáiként szerepelnek Pataky Dénes 1951-ben megjelent, máig alapvető kézikönyvnek számító rézmetszet-katalógusában is, itt azonban már nem az életrajzban, hanem a tételesen felsorolt művek között: „150. Metszetek. (Dayka Ossián ford.)”

151. Metszet és címlap (Dayka versei).¹⁵ Az Osszián-kötet Daykához kapcsolása szintén tévedés: Kazinczy 1804 körül – mint látni fogjuk – saját Ossziánfordításának kiadását tervezte, ehhez rendelt illusztrációt Blaschkétől. Pataky ugyanakkor a Dayka kötet illusztrációit katalógusában egy másik rézmetsző, az eszéki születésű, Bécsben tevékenykedő Joseph Gerstner (1768–1813)¹⁶ művei között is számon tartja: „9. Címkép és címlap (Dayka versei). Pest. 1813.”¹⁷

Ha alaposabban szemügyre vesszük az eredeti, az OSzK Kézirattárának Levelestárában található levelet, melyben Blaschke arról számolt be Kazinczynak, hogy melyik megbízással hogyan halad, kiderül, hogy a Művészet adatközlésének forrását jelentő 1893-as kötet szerkesztői nagy valószínűséggel rosszul értelmezték Kazinczynak a levél sorai közé írt magyar nyelvű megjegyzéseit: „*Sie bestehen in einer Quart Platte, welche 50 f. kostet, denn*

1. Blaschke János levele Kazinczy Ferenchez, Bécs, 1807. március 14. Részlet OSZK, Kézirattár, Levelestár.

*eine (Daykához) Staf zu 35 f. (kép és titulus) und ein Finnette (Vignett) zu 15 f. dass Papier (Ossziánhoz)*¹⁸

Kazinczy megjegyzései véleményem szerint valójában más tételekhez kapcsolódnak, a levél tehát helyesen így olvasandó:

„Wien den 14ten März 1807. [Vettem 6. Junii]

Herrn v. Kazinczy,

Die beschuldigung, dass ich nicht alle Brife beantwortet hätte, wüsste ich nicht verdient, indem ich mich nicht erinnern kann einen unbeantwortet gelassen zu haben, ich melde Ihnen also nochmal, dass alles, was fertig ist von meinen Arbeiten sowohl auch die 2 Petschaft Stöckel gezahlt ist biss auf den kleinen Rest von 10 f. die übrigen Arbeiten aber alle in der arbeit sind Sie bestehen in einer Quart Platte [Daykához kép és titulus], welche 50 f. kostet, denn eine Staf [Ossziánhoz] zu 35 f. und ein Finnette [Vignett] zu 15 f. dass Papier dass Buch zu 3 f. wofon ich von einen Bogen 4 Abdrücke bekomme Sie können es leicht berechnen wie viel brauchen einige Bogen mehr verstehet sich wegen Mislungenen Abtrücken der Trucker fordert für das 100 3 f. ich bitte also nur eine baldige antwort was ich weiter zu thun habe hier lege ich auch ein Muster bey in Pungtirter manier, wofon eine in den nemlichen Format 60 f. [Hamilton] kostet, übrigens bin ich wie ihmer mit hochachtung

Dero Ergebenster

Johann Blaschke.” (1. kép)

A levél elején Blaschke két elkészített pecsétnyomót (Petschaft Stöckel) említ, majd néhány olyan illusztrációt, melyeken még dolgozik. Értelmezésem szerint az 50 forintba kerülő negyedréteg nagyságú lemez (Quart Platte) volt a Dayka-könyvhöz készült arckép és címlap. Ebben az időben – mint a kiadványok lapjaira nyomódott lemezméretetek mutatják – gyakori volt, hogy a nyolcadréteg nagyságú könyvekhez negyedréteg méretű rézlemezre metszették az egymással szemben lévő címlapelőzők képét és a címlap szövegét, s ha volt, vignettáját. A Kazinczy megjegyzése szerint az Ossziánhoz készülők, 35 forintba kerülő lemeznél a Blaschke által írt „8taf” oktávot, azaz nyolcadréteget jelenthet. A végül – mint látni fogjuk – más könyvben megjelentetett Osszián-illusztráció valóban nyolcadréteg méretű volt. A 15 forintba kerülő vignettát egyelőre nem tudtam azonosítani. Leveléhez Blaschke – úgy tűnik – mellékelte egy pontozó modorban készült mintát is, mely hasonló formátumban 60 forintba került, s mely mellett Kazinczy Hamilton-megjegyzése szerepel. Hogy ez mit illusztrált volna, egyelőre nem tudjuk, az mindenesetre valószínű, hogy a neves angol műgyűjtő, William Hamilton (1730–1803) által kiadott, antik emlékeket bemutató albumok¹⁹ valamelyikéből vett motívum metszetmáslata lehetett. A Kazinczy-levelezés névmutatói szerint Hamilton kiadványához kapcsolódó illusztrációról sem ennek, sem a megelőző, illetve az ezt követő évek leveleiben nem esik szó.

Az elmúlt évtizedekben több olyan irodalomtörténeti tanulmány született, mely az 1813-as Dayka-kötet illusztrációival foglalkozik.²⁰ V. Busa Margit 1981-es forrásközlése a müncheni Bayerische Staatsbibliothek kéziratgyűjteményében talált két új levél közzétételével 1803-tól követi az eseményeket.²¹ Kazinczy egy már korábban is ismert levél szerint 1803. február 22-én arra kérte Vinzenz Georg Kininger bécsi rézmetszőt, hogy visszaemlékezése alapján készítse el fiatalon elhunyt költő-barátja, Dayka Gábor portréját a készülőkötet számára.²² Kininger – mint a V. Busa által közzétett, 1803. március 19-én Bécsben kelt leveléből kiderült – előkép híján, a leírás alapján nem vállalta el a megbízást.²³

Kazinczy – legalábbis erre utal az a korábban említett, 1807-ben Blaschke által írt, a Dayka-képek Blaschkénak attribúálását megalapozó levél – ezek után feltehetően Blaschkétől rendelte meg a kiadni szándékozott Dayka-kötet portréját és címlapvignettáját.

Nem zárhatjuk ki, de nem is igazolhatjuk, hogy Kazinczy 1804. augusztus 14-ére vonatkozó naplófeljegyzéseinek köze van a Dayka-portréhoz: „Szem. Lászlónál ebédelem. Cserey és Blaschke. Iphigenienek elesik a' köldöke.” Talán ehhez az adathoz kapcsolódik a következő napra, augusztus 15-re vonatkozó bejegyzés is: „Maillardnak assignáltam 24 f.”²⁴ Az 1806-ban fiatalon meghalt Ludwig Maillard rajzoló és rézmetsző nemcsak Blaschke házassági tanúja – tehát minden bizonnyal jó barátja –, hanem számos metszetének rajzolója is volt. Nem tudjuk, hogy Kazinczy Blaschkétől augusztus 14-én levelet vagy elkészült munkát kapott-e, s azt sem, hogy a Maillardnak utalt 24

forint tiszteletdíj volt-e, vagy előleg egy később elvégzendő munkára. Annyi bizonyos csupán, hogy bár Kazinczy ekkor már foglalkozott a kiadandó Dayka-kötettel – Daykát purizálom, írja 1804. augusztus 5-én – a kötet illusztrációján Blaschke 1807 márciusában – mint Kazinczynak a rézmetsző fentebb említett levelébe írt megjegyzése (Daykához kép és titulus) mutatja – még dolgozott.

V. Busa Margit egy szintén a Bayerische Staatsbibliothekban felfedezett, 1807. szeptember 11-én Bécsben kelt Blaschke-levelet is közzétett. A bécsi rézmetsző ebben azt írja Kazinczynak, hogy *„die übrigen 3 Platten aber sind noch nicht genug vollendet weil ich zu viel mit arbeit überheuft bin und das Kupfer zu die Taschenbücher²⁵ sehr pressant sind sollten Sie aber dringend brauchen so können sie längstens in 14 Tagen fertig seyn...”*²⁶ Bár sem a levélben, sem Kazinczynak a levélhez mellékelt ellenőrző számításában nincs utalás arra, hogy a három lemez mire vonatkozik, elképzelhető, hogy köztük volt a Dayka-kötet metszete is.

Hogy végül Blaschke elkészítette-e a Dayka könyvhöz megrendelt illusztrációkat, s ha igen, kinyomtatásra kerültek-e valaha, arról egyelőre nincs tudomásom. Az mindenesetre bizonyos, hogy az 1813-ban megjelent kötet Dayka portréját más művész metszete rézbe. S az is bizonyos, hogy a fent említett két levélben található adatok alapján Pataky Dénes 1951-es katalógusától eltérően nem vehetjük fel őket Blaschke oeuvre-katalógusába. Legfeljebb annyit állíthatunk, hogy Blaschke 1807 márciusa előtt feltehetően megbízást kapott Kazinczytól elkészítésükre.

Abból, hogy Kazinczy néhány évvel később ismét foglalkozni kezdett a Dayka-portréval, arra következtethetünk, hogy 1807 körül nem készült el a költő-barát rézmetszetű arcképe, vagy olyan minőségű lett, amely nem felelt meg Kazinczy elvárásainak. Az 1813-ban megjelent Dayka-kötet elé írt, 1810 februári keltezésű Dayka-életrajzában Kazinczy megemlíti a készülő portrét: *„Képe tulajdon kezem’ rajzolatja szerint készült, ’s az a’ rajzolat Daykához igen jól hasonlított; Úgy hiszem, hogy a’ Metsző, kinek ügyessége előttem isméretes, nem fogja a’ képet hozzá hasonlatlanná tenni. A’ fürtözést és leplezést Orpheusnak egy gemmájáról vétettem hozzá, ’s a’ Megholtnak éjjeli világitást adattam a’ képen...”*²⁷

Egy Toldy Ferenc által közreadott, forrásokkal alá nem támasztott, ezért kérdéses hitelességű történet szerint Kazinczy saját, Daykát ábrázoló rajza mellett egy Orpheus-gemmat küldött a metszőnek, aki – miután elveszítette a rajzot – kénytelen volt a vésett kő alapján elkészíteni a Dayka-portrét. Egy *„Orpheus-gemma alapján dolgoztatja újra”* Kazinczy a saját rajzát – olvashatjuk a kérdést tárgyaló újabb művészettörténeti és irodalomtörténeti munkákban is.²⁸ Azt nem tudjuk, hogy Kazinczy birtokában volt-e Orpheus-gemma,²⁹ az azonban bizonyos, hogy járatos volt a gemmák és gemmamásolatok kereskedelmében, s ismert nevezetes gemmagyűjteményeket bemutató rézmetszetes albumokat is.

Az antik gemmákat – részben értékesek voltak, s ebből fakadó kincsképző jellegük miatt – a keresztény egyházművészetben a 7. század óta gyakran használták liturgikus kellékek és ereklyetartók díszítésére. A hagyomány szerint a 8. században készült Desiderius-keresztet 211, a kölni Háromkirályok ereklyetartót pedig 304 – részben a középkorban készült – gemma díszíti. Világi célú felhasználásukat a karoling kor óta Európa-szerte elterjedt, gyakran a hivatali eljárásokban is alkalmazott pecsétfunkciójuk jelzi, mely – mint Kazinczy és Cserey példáján látni fogjuk – a magánlevelezésben – ekkor már elsősorban műgyűjtői, műértői érdeklődéstől áthatva – még a 19. század elején is divatban volt. Jelentős lökést adott a gemmagyűjtésnek Bizánc 1204-es elfoglalása és kirablása, amikor nagy mennyiségben kerültek Európába az egykori Római Birodalom területéről származó reprezentatív vésett ékkövek.³⁰

Az antik pénzérmekek és vésett ékkövek a reneszánsz óta fontos szerepet játszottak az „ókor nem-irodalmi jellegű” megismerésében, az antik auktorok gyakran sokszoros átíráson, fordításon vagy ferdítésen áteső leírásainak áttételes információival ellentétben az érmekek és gemmák ugyanis közvetlen és autentikus képét adták az ókor történelmének, képzőművészetének, mitológiájának és képi ábrázolási hagyományának. S a történeti ismereten kívül „az érem vagy még inkább a gemma, a vésett kő éppígy szolgál esztétikai, stílustörténeti tanulsággal is. S noha Winckelmannnt mindig az eminens művek foglalkoztatták leginkább, stílustörténetét ő is a kisművészetekben rendelkezésre álló hatalmas összehasonlító anyagon csiszolta. Rómában körbejárta az éremgyűjteményeket, 1759-ben pedig Stosch báró firenzei „museo”-ját katalogizálta, amely a maga idejében a világ egyik legnagyobb gemma- és éremgyűjteménye volt.”³¹

Kazinczy – mint a Báróczy-kötetek illusztrációi kapcsán látni fogjuk – megszerezte a Medicek híres firenzei gemmagyűjteményéről megjelentetett rézmetszetes sorozatok egyikének egy kötetét. Gyakran használt fel antik gemmaábrázolásokat könyvillusztrációként, s erre buzdította barátait, íróársait s a kiadókat is. Ismerte Cserey Farkas gemmagyűjteményét, s alkalomadtán másolatokat, nyomatokat is kért és kapott tőle egy-egy érdekesebb darabról. 1805 májusában Cserey ezt írta Kazinczynak: „...A *melj Római Cicero fővel petsételtem utolsó levelemet, a körül írva vagyon: Genus et Genius. – Volt nékem nagy gyűjteményem iljetén Gemmákból, de néhány esztendőkkel ez előtt chatoulomat fel vervén edgy gaz ember, 275 darab igen betses gemmáim lopattattak el, tsak ugyan maradt még néhány – meljekkel kivánsága szerint rendre minden leveleimet fogom petsételni. Veres Gipsbe le vannak nállam nyomva nagyob részint azok is, meljek lopás képpen töllem el idegenitettek [...] Vennék én most is örömet régi Gemmákat, tsak kapnék számomra. Coloniaba edgy Barátom szerzet volt iljetén gyűjteményt, de ki ne lévén még árok fizetve, edgy utazó Anglus – az alkunál többet adván – el vette [...] nagyon drágák most a gemmák, ezeket egyéb betses régiségekkel edgyütt*

2. Joseph Gerstner: Dayka Gábor portréja. Könyvillusztráció. In Újhelyi Dayka Gábor' Versei. Öszveszedte 's kiadta barátja Kazinczy Ferencz. Pesten, Trattner Mátyásnál, 1813. – Kazinczynak Poetai Berke. Pesten, Trattner Mátyásnál, 1813.

3. Blaschke János: A Belvederei Apolló feje. Könyvillusztráció. In Handbuch der deutschen Dicht- und Redekunst, aus Beispielen entwickelt von K. L. Schaller. Erster Theil. Wien 1806. Im Verlage bei Anton Doll.

4. Címlap. In Für Aeltere Litteratur und Neuere Lecture. Quartal-Schrift. Erstes Stück. Leipzig 1783.

5. Orpheus und Eurudice. Könyvillusztráció. In Taschenkalender für Freunde des Vergnügens mit Scenen aus den beliebtesten Balletten, Opern und Schauspielen. 1798. Wien.

*a francziák és Anglusok fel kurkászván. Vagyon még egy igen betses Gemmám Originalis Római darab, próbául le nyomva küldöm...*³²

„...A' levélbe zárt Gemma szerencsésen ért el kezembe.” – válaszolta Kazinczy, úgy véli azonban, hogy Cserey Caesart ábrázoló gemmája vagy nem római munka, „...vagy azon időkből való, midőn a' mesterség profanus kezekbe jutott, 's minden, a' ki követ védni tanúlt, az elkészült fő alá azt a' nevet írta, a' mellyet néki oda írni tetszett. Ellenben annál igazibb bélyegét hordja a' Római stylusnak a' koszorúzott fő, a' mellyel a' Mélt. Úr a' levelet pecsételte-bé. [...] Szabad légyen azt a' kérdést tennem, ha tudja e a' Mélt. Úr; hogy azokat Wegdwoodi Masszában, melly el nem porlik, mint a' viasz és gipsz, és olly élesen kinyomja a' formát, mintha metszett kő volna, Lipsiában Rost nevezetű kép kereskedő és Antiquariusnál gazdag gyűjteményben lehet kapni? Ha az ilyenek eránt jó emberrel nem teszünk-fel, csalhatatlanul meg vagyunk csalva, kivált hogy a' Német felőlünk azt hiszi, és méltán, hogy barbarussal van dolga, a' ki az effélékhez nem ért. – Nékem meg vagyon a' Rost Magazinumának az előadása, 's csak tudnám ki által, örömmel megküldeném végig tekintés végett; 's melléje tenném Winkelmannak *Geschichte der Kunst* nevű megbecsülhetetlen munkáját [...] Ismeri e a' Mélt. Úr Lippert-nek *Dactyliothécáját* a' 3000 gemmával? Ezek részbe vannak metszve, és így is drágák. Ki venné meg lenyomásban?”³³

Rost katalógusa végül eljutott Csereyhez, 1805. június 2-án ugyanis ezt írta Kazinczynak: a küldött könyvekbe „tekintvén úgy látom, sok hasznokat vehetem, főb kép a *Magazin der Rostischen Kunst Handlung-nak*; ide le írva közlem azon ki nyomott gemmák *Specificatioját*, meljek nállam meg vannak, küldök spanyol viaszba is ki nyomva 2 gemmat.” Levele végén *Gemmae in Sulphore rubro expressae* cím alatt közli másolatai listáját.³⁴ Bár a több mint 200 darab, ókori történeti és mitológiai személyeket, mitológiai ábrázolásokat tartalmazó gyűjteményben Orpheus-gemma nem szerepelt, elképzelhető, hogy valamelyikük gyűjteményében volt a trák lantost ábrázoló gemma vagy gemmamásolat. Lehetséges az is, hogy Kazinczy egy Orpheus-gemmáról készített rajzot vagy rézmetszetet használt a Dayka-portré előképeként.

Felmerül azonban egy harmadik lehetőség is. Ha összevetjük az elkészült Dayka-portré hajviseletét Blaschkének azzal a metszetével, mely a Belvederei Apolló fejét profilban ábrázolja,³⁵ (2–3–4. kép) az sem zárható ki, hogy a költő arcképének előképe ez a Kazinczy által ismert metszet volt. Kazinczy Kis Jánoshoz 1812. november 15-én kelt levelében így írt: „*Blaschke a' Vatikáni, mostan már Párisi Apolló*³⁶ *fejét metszette ponctírozott manierban, 's én azt bírom. Ha minden arcot úgy metsz mint ezt, úgy inkább akarnám képemet általa metszteni mint John által, holott ez igen méltán első Vésőnek tartatik Bécsben.*”³⁷ Elismeréssel ír Kazinczy az Apolló-fejes metszetről – mint látni fogjuk – abban a német nyelvű levélben is, melyben Báróczy Sándor arcképére vonatkozóan ad utasításokat Blaschkének.³⁸

Akár egy Orpheus-gemma, akár a Belvederei Apolló fejét ábrázoló metszet volt a Dayka-portré előképe, valószínűsíthető, hogy az 1810-es életrajzban

Dayka és Orpheus (Kazinczy szabadkőműves neve, irodalmi folyóiratának címe) hangsúlyos összekapcsolását a kultuszteremtő szándék is motiválhatta. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy a korabeli könyvillusztrációk között találunk olyat, melyen Orpheus fejének előképeként nagy valószínűséggel a Belvederei Apolló szobra szolgált,³⁹ (5. kép) könnyen elképzelhető tehát, hogy a Dayka-portré előképe is egy Apollóról mintázott Orpheus-fej volt. Az mindenestre bizonyos, hogy az all'antica típusú portré gondolata Kazinczynál 1803-ban még nem kristályosodott ki, Vincenz Kiningert arra kérte ugyanis korábban említett levelében, hogy Daykát magyaros ruhában ábrázolja.⁴⁰

Az Apolló-szobor fejének előképként való felhasználásával egyébként egy Kazinczy-portrénál is találkozunk. 1808-ban Cserey Farkas egy gyűrűbe akarta vésetni a költő-barát portréját: „*Most képedet fel küldöttem Lipsiába Rosthoz, hogy a szerint gyűrű köbe fel emelt munkával ki metczettesse. Bal kezem mutató úján fogom aszt gyűrűbe viselni – szivem részin – melybe holtig lakozol úgy is. Az a célom, hogy Hazád béli kővel carmesiroztassam, mely végre szép tűz opálokat fogok szerezni.*”⁴¹ Kazinczy – semmit nem bízva a véletlenre – egy sziluettrajzot küld magáról. „*Profilomat, melly minden hozzá értőknek ítéletek szerint a' legtökéletesebb rajzolás, azért küldöm hogy ezt Rostnak megküldened tetszenék, felküldhessd, mert ő a' cuprum után dolgoztathat belé szemet, fület etc. Meg kellene írnod, hogy a' haj római módra legyen csinálva, mint p: o: a' Napoleon' pénzein. Nem gondolom, hogy en face valami jót csinálhasson a' cuprum után is kőben a' véső...*”⁴² Cserey megkapta a képet, de úgy véli, már későn: „*Köszönöm profilod elküldését, aszt a jövő Postán ugyan Lipsiába felküldöm, de aszt tartom, későre már; mert addig készen lészen.*”⁴³ A gyűrű valójában csak két évvel később készült el, Cserey ugyanis 1810. április 30-án újságot küldött Kazinczynak, hogy elküldték számára a Lipcsében megrendelt árukat. „...előre örülök, hogy achat onisba metszett képedet birhatom nem sokára, ezen körül Rost aszt írja Nékem: *die arbeit des Steinschneiders dauerte lenger, als wier glaubten, wier schmeicheln uns aber, dass der Künstler in diesem steine auf unsere Aufforderung seine ganze Kunst aufzubieten ein Werk geliefert habe, dass so wie unserem, auch ihrem Wunsche enstsprechen wird.*”⁴⁴

Kazinczy a gyűrűbe vésett portrét megemlíti Az én képeim címmel összeállított, saját arcképeit felsoroló listában, mely szerint a gyűrű a Vincenz Georg Kininger rajza után Friedrich John által készített metszet⁴⁵ nyomán készült. A gyűrű vésetén – írja Kazinczy – a „*mente görög lepelle van elváltotatva, hajam az Apolló' szobra' fürtözése után fürtöztettek. A munka igen szerencsés.*”⁴⁶

Azt nem tudjuk, hogy Kazinczy 1810 körül kit bízott meg a Dayka-portré elkészítésével. Ez lehetett Blaschke is, hiszen az ő munkásságát már korábbi kiadványaihoz készített metszetei révén ismerhette, de lehetett Joseph Gerstner is, aki végül a könyvben megjelent portrét elkészítette. Az azonban bizonyosnak tűnik, hogy a Dayka-kép – a kötet előszavában írtakkal ellentétben – nem készült el 1810-ben. Feltehetően Dayka arcképét említi Vitkovics Mihály

1811. február 19-én Kazinczyhoz írott levelében: „*Gerstnernek az 50 ftokat felküldöm. Rajta leszek, hogy Medárdusig olvashassák Daykádát.*”⁴⁷ – igyekezete azonban nem hozott eredményt: „*Gerstnernél voltam, a 200 forintot magammal fel is vittem, hogy ha kész a’ munka, kifizessem. De Gerstner még hozzá sem fogott, azzal mentegetvén magát, hogy a’ másod ízben felküldött Dajka képének lerajzolásán el nem tud igazodni; minthogy abból ki nem láthatni, millyen korút, és egészen millyent kellessék festeni. Az első rajzolatot kimetszheti, ha kívánjuk. Ennél fogva abban állapotunk meg, hogy visszajöttömmel Hozzád írni fogok és kapván tudósításod, őt is tudósítani fogom. Nem volna-e jó, ha az ágyad felett függő Dajkád’ képét Pestre küldenéd, és annak itt le festett mását küldenők Gerstnerhez.*”⁴⁸ – írta augusztus 6-án Kazinczynak. A levélben említett első rajz talán az volt, melyet Kazinczy – mint a megjelent könyv bevezetőjében írta – saját kezűleg, emlékezetből készített Daykáról. Azt egyelőre nem tudjuk, hogy mi lehetett a „*másod ízben felküldött*” Dayka-kép, hiszen Vitkovics ebben a levélben még csak ajánlja Kazinczynak, hogy az ágya felett lévő Dayka-képről készíttessen másolatot, s küldje el a rézmetszőnek.

Kazinczy 1812 júliusában Helmecey Mihályhoz írt levelében is találunk utalást a portré, illetve a Dayka-kötet többi illusztrációjának rézbe metszéséről. „*Trattner Úr egy képet resolvált. Nem élek vissza jóságával ’s nem kérek kettőt: de úgy tartom Tr. Úr nem fog neheztelni, ha az egy kép árán két frontispiciumot metszettek, mert mind a’ Dayka verseinek mind a’ Bereknek címlapja igen rútvül jó-ki. Az első címlapon a’ Dayka feje, a’ Berekén pedig a’ Montfaucon lépés lantja fogna állani. Amaz circulusban, ez oválban. Bizza reám magát Tr. Úr, nem lesz az rossz a’ mit kívánok ’s talán még kevesebbe fog kerülni, mint az egy réz. Okosságodra ’s barátságodra bízom, hogy ezt úgy add-elő, hogy Tr. Úr meg ne bántattassék. – A’ Dayka képe a’ metszőnél lesz Bécsben, mihelyt Tr. Úr izenni fog, hogy nem lesz ellenére két kép egy helyébe, csak a’ kettő az egy árát felül ne múlja.*” „...Daykának képén kívül, egy Montfauconból vett vignette fogja ékesíteni a’ nagy csinnal készülendő Kiadást” – írja még levele végén.⁴⁹

Kazinczy egy másik leveléből is arra következtethetünk, hogy a rézmetszetű Dayka-portré 1812 nyarán még nem volt kész. „... Elöttem fityeg Daykának képe, melly rézbe fog metszettetni. Kevés napja hogy azt Festőtől megkapám.”⁵⁰ – írta 1812. augusztus 16-án Pápay Sámuelnek. Ez a festmény talán egy miniatúr volt, melyet Kazinczy egy zsinóron vagy láncon helyezett el, s ott „fityegett előtte”, miközben a levelet írta. Talán éppen annak a Dayka-képnek a másolata volt, mely Vitkovics Mihály korábban említett levele szerint Kazinczy ágya felett függött. Ezek a levelek megkérdőjelezik a Dayka-kötet előszavának sugalmazását, hogy a könyvben szereplő Dayka-portrét a metsző 1810 körül Kazinczy rajzáról készítette volna.⁵¹

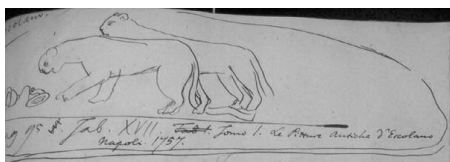
Miután Kazinczy engedélyt kapott a kiadótól, Trattner Mátyástól, hogy a Dayka-kép mellé még egy vignettát készíttessen, illusztrálási tervét tovább fejlesztette: „*Ezen engedelmességre annál nagyobb szükségem van, mivel*

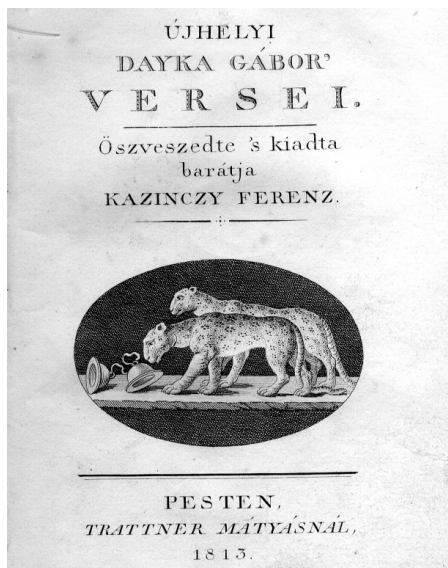
6. Kazinczy Ferenc levele Helmecczy Mihályhoz. Széphalom, 1812. szeptember 10. MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.

9. Herкулaneumi táncosnők. Könyvillusztráció. In L'Antichita di Ercolano. Le pitture Antiche d'Ercolano e contorni incise con Qualche Spiegazione. Tomo primo. Napoli MDCCLVII. Nella Regia Stamperia. Tavola XVII. 95.

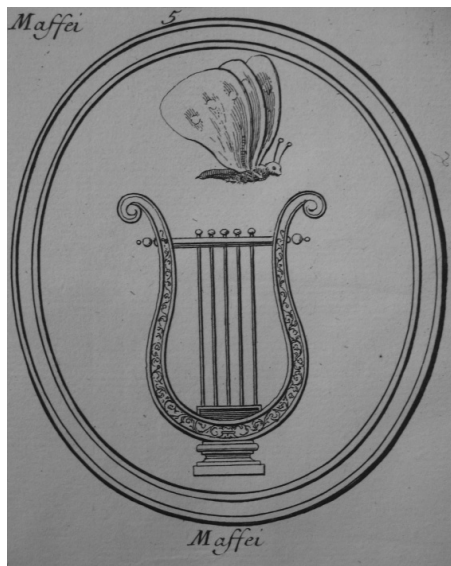
8. Kazinczy Ferenc rajza. In Excerpta ex Montfaucon et II. Tomis Herculanum Reliquia in Bibliotheca Universitatis Pesthiensis 1792. men. Xbri. MTAK Kézirattár. Magy. Ir. RUI 2° 1. 149r.

7. Címlap. In Újhelyi Dayka Gábor' versei... Pest... 1813.

10. Herкулaneumi táncosnő. Könyvillusztráció. In Le Antichita di Ercolano. Pitture. Tomo primo. In Roma MDCCLXXXIX. Con Licenza de' Superiori. Tav. 21.

11. Lant és pillangó. Könyvillusztráció.
In Bernard de Montfaucon: L'Antiquité
expliquée et représentée en figures... Tome
Premier... Première Partie. A Paris, 1719.
CXXII. Pl. a la 192 page T. I. 5. kép.

12. Kazinczy Ferenc rajza. In Excerpta
ex Montfaucon et II. Tomis Herculeum
Reliquia in Bibliotheca Universitatis
Pesthiensis 1792. men. Xbri. MTAK
Kézirattár. Magy. Ir. RUI 2° 1. 147 v.

13. Címlap. In Kazinczynak poetai berke.
Pesten...1813.

– nem ijedsz e el? – nem kettőt, hanem hármat tétetek a' munka mellé. A' fej nem illett egy kis Vignettnek, a' mint azt tenni szándékoztam volt; a' Poetai Berek, mellynek címje két sor, nem lehet-el vignette nélkül; az pedig az il-
lendőség ellen volt volna, hogy a' principális Munka ne kapjon Vignettet, ho-
lott a' toldalék-munka azt kapott, és így kénytelen valék ennek is annak is
vignettet adni, azon felül, hogy a' fej elől álland. A' sok sorból-álló címlapra
Daykának versei előtt tehát a' Herkuláni Régiségek között azt a' rajzolatot
vevém-ki, a' mellyen a' musicális tányérnál fülelve hallgat a' Leopard, még
pedig nyitott szájjal, melly a' mohosságnak jele. – A' kevés sorból álló Poetai
berek elibe pedig Montfauconból a' lant 's a' lant felett repülő lepe; – ez fel-
felé álló oválban, a' kevés sor miatt – amaz pedig fekvő oválban. A' Dayka
fejét és ezen két rajzolatot felküldöttem Gerstnernek 's kértem, szabja olly mér-
téktelen árokat, hogy a' Kiadó el ne rettenjen"⁵² – írta 1812 szeptemberében
Helmezynek, s rá is rajzolta a lapra a leopárdos motívumot. (6. kép) A réz-
metszetű Dayka-portré tehát még ekkor sem volt kész.

A végül 10 évi tervezgetés után 1813-ban megjelent, Kazinczy Poetai ber-
kével kiegészített Dayka-kötetet Joseph Gerstner Dayka-portréja (2. kép) és
egy jelzetlen, két leopárdot és két csengőt ábrázoló vignetta díszítette. (7.
kép) Kazinczy fenti levele alapján feltételezhetjük, hogy a vignettát – éppúgy,
mint a Poetai Berek díszítő antikizáló illusztrációt – Gerstner készítette,
mégpedig 1812 szeptembere után.

Kazinczy a könyvei díszítéséhez felhasznált metszetek egy részét saját
maga másolta le. „1792. Xberben Pesten mulatván elmentem az Universitas
Bthecájába 's fél napomat a' Montfaucon 's a' Herculanumi Reliquiák' két
Tomusainak (itt több kötet nem volt) végig tekintésére fordítottam. Még most is
meg van az a' 15 folio lap rajzolatom, mellyet a' Montfaucon' hat folio Kötetéből
és a' másik munka' kettejéből ólom nélkül szabad kézzel dolgoztam. Három raj-
zolat van ezek között, melly felől bizonytalan vagyok, Montfauconban áll e vagy
a' Herc. Maradványiban. Tedd tehát azt a barátságot, menj-el oda 's kérd-ki
a' könyvet, 's járj végére, Montfauconban áll e vagy a' Hercul. Marad. Közt, 's
mellyik Kötetben áll, és hanyadik szám alatt 's laphoz az a' mi itt következik.
CXXII. ad. pag. 192. Egy lant, 's a' lant felett egy lepe.

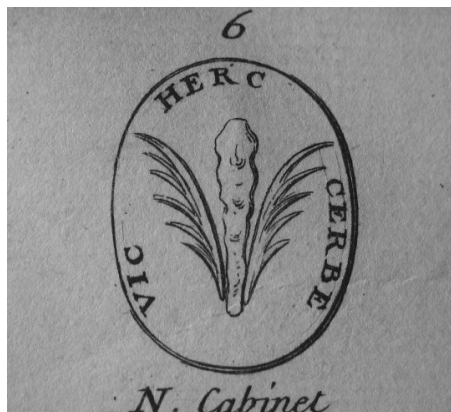
Tom. II. Pars II. CXXXII. Egy buzgány faággal: VIC. HERC. CERBER.⁵³

Tom. I. P. II. CXCV. ad .pag. 308. Léda és a' hattyu.

Tom. IV. P. I. Egy font kosárból kiemelkedik a' kígyó.

CXV ad p. 182. Amor az Oroszlánon lanttal⁵⁴...Értsd meg jól kérésemet. Ime
a' lépés lant felől tudom a' számot és paginát, de nem ha Montfauconban áll
e, 's hanyadik Tomusban. – Így a' Plutarch' Amorját is 's a' többieket. – Ez a'
munka néked azt az örömet adja, hogy így Montfauconnal és a' Herculanum'
kincseivel megismerkedel"⁵⁵ – írta 1812-ben Helmezy Mihálynak.

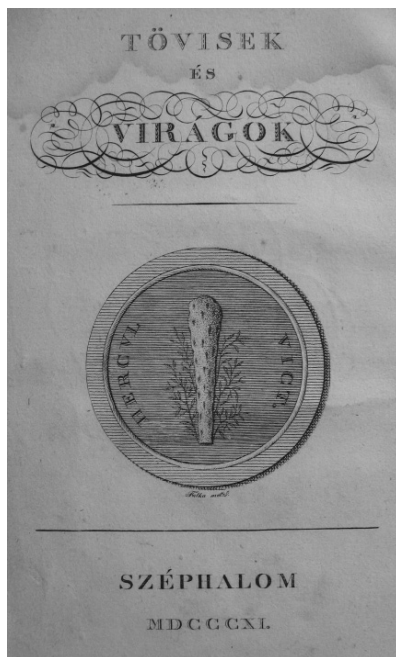
Az 1792-ben az Egyetemi Könyvtárban készített rajzokat ma az MTA
könyvtárában albumba kötve őrzik.⁵⁶ Megtaláljuk köztük a Dayka-kötet két
leopárdjának ábrázolását (149r) is, melyet a Helmezyhez írott levélben fel-

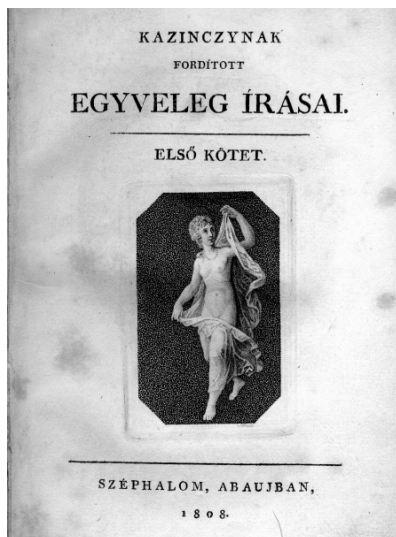
17. Herkules dorongja. Könyvillusztráció. In Bernard de Montfaucon: *L'Antiquité expliquée et représentée en figures...* Tome Premier... Seconde Partie. A Paris, 1719. CXXXII. Pl. 6. kép.

19. Herkulaneumi táncosnő. Könyvillusztráció. In *L'Antichita di Ercolano. Le pitture Antiche d'Ercolano e contorni incise con Qualche Spiegazione. Tomo primo.* Napoli MDCLVII. Nella Regia Stamperia. Tavola XVIII. 99.

18. Címlap. In [Kazinczy Ferenc] *Tövisek és Virágok.* Széphalom, 1811.

20. Címlap. In Kazinczynak fordított egyveleg írásai. Széphalom, Abaujban, 1808.

tehetően azért nem említett, mert ennek adatait 1792-ben pontosan ráírta a lapra. (8. kép) A motívumot Kazinczy – mint az 1813–1814 között megjelent Báróczy-összkiadás első kötetének előszavában is olvashatjuk – a herkuláneumi ásatások során felfedezett antik emlékeket bemutató album 1757-es kiadásának első kötetéből⁵⁷ vette át. (9. kép) Az Egyetemi Könyvtár állományában Gd 2r 32 jelzeten ma is megtalálható két kötetet (1757, 1760) a bennük olvasható bejegyzések szerint 1765-ben Esterházy Pál (1730–1799) – 1746-tól a pálos rend tagja, később a rend tartományfőnöke – ajándékozta a pesti pálos kolostor könyvtárának,⁵⁸ s onnan II. József abolíciós rendelete után kerülhetett mostani helyére. A leopárdos motívum megtalálható az album 1789-es kiadásában is.⁵⁹ (10. kép)

Kazinczy a Montfauconból 1792-ben kimásolt lantos-pillangós motívumot (147v) (11–12. kép) – mint látni fogjuk – a Dayka-kötet mellékleteként kiadott Poétai Berek címlapjára (13. kép) tétette, a csörgőbotos szfinx rajzával (150v) (14. kép) pedig az 1811-ben (Széphalom) megjelentetett, Poétai epistola Vitkovics Mihály barátomhoz című könyve címdalát díszítette.⁶⁰ (15. kép) Kazinczy könyvtárában megvolt Verseghy Ferenc Magyar Aglája, avagy kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben című, 1806-ban Budán megjelent, később Kazinczy által szigorú bírálatban részesített verseskötete, melynek címlapelőzékén egy mancsában lantot tartó szfinxet látunk.⁶¹ (16. kép)

A Kazinczy által 1792-ben kimásolt (12. kép), Herkules „buzgányát”,⁶² azaz dorongját ábrázoló metszetről (17. kép) Falka Sámuel készített vignettát,⁶³ mellyel a költő 1811-ben Pesten megjelentetett Tövisek és virágok című epigrammagyűjteménye címlapját díszítette.⁶⁴ (18. kép) Bár Kazinczy gyakran használt fel olyan antik témájú metszeteket könyvdíszként, melyek tartalmilag nem kapcsolódtak szorosan az illusztrált kiadványhoz,⁶⁵ úgy vélem, a Tövisek és virágoknál nem ez volt a helyzet. Herkules dorongja nemcsak a kötet programadó nyitó versét (Herculeszhez) illusztrálta, hanem – egyfajta önreprezentációként – a hazai irodalom Augias-istállójának kitrágyázására vállalkozó Kazinczy elszánt, harcias, provokatív attitűdjét is jelképezhette.⁶⁶

A L'Antichita di Ercolano metszete⁶⁷ nyomán készítette Johann Neidl rézmetsző azt a herkuláneumi táncosnőt ábrázoló rézmetszetet, mely Kazinczy 1808-ban megjelent Marmontel-fordításának⁶⁸ címdalán található. (19–20. kép) „*Nem sokára, egymás után, öt kötetben fognak megjelenni nagy gondal készített fordításaim... – Minden kötetnek egy rézre metszett portréja, 3. vignettje és 2. nagy reze lesz. Az első kötetnek két vignettjét ide rekesztem. Egy Herculanumi Terpsichore egy régi gemma szerint festve, a' levegőben lebeg, symbolja a' francia könnyűségnek 's elegantiának. – A' másik Cosway után van dolgozva, 's ezt jelenti: A' szerelem és az ars musica a' vad oroszlánt is megszelídíti.*”⁶⁹ – írta 1805-ben Prónay Sándornak.

Kazinczy – mint a Báróczy-összkiadás előszavában is olvashatjuk – saját könyvszerkesztői gyakorlatán kívül is minden lehetőséget megragadott ar-

ra, hogy az antikizáló könyvillusztrációkat népszerűsítse. Montfaucon munkájából vett motívumok „copíroztatására” biztatja 1814-ben Trattner János Tamást Kis János kiadandó verseinek illusztrálása kapcsán. „Hogy ha Vignetteket is akar; szólítson-meg, 's kimutatom, miket copíroztasson Montfauconból etc. etc.”⁷⁰

Az Osszián-kötet metszete

A művészettörténeti szakirodalomban a Kazinczy-levelezés alapján továbbbonyolmányozódott az a nézet is, hogy Blaschke készítette el Kazinczy Osszián-kötetének illusztrációját. Kazinczy az 1800-as évek elején valóban tervbe vette, hogy öt kötetben megjelenteti saját munkáit és fordításait, s ennek a sorozatnak lett volna egyik darabja az Osszián-kötet.⁷¹ A tervezett darabok közül azonban ekkor még csak a Marmontel-fordítás látott napvilágot, Ossziánja megjelenésére Kazinczynak majd egy évtizedet kellett várnia.

Az Osszián-kötet illusztrációját mindenesetre Kazinczy már 1804 körül megrendelte Blaschkétól. „...[...]...Kisnek Epistolája és Blaschkének Victoriája 's Darthulája.”⁷² – olvashatjuk 1804. október 1-jére vonatkozó naplófeljegyzéseiben, egy másik változatban pedig így ír ugyanerről a napról: „Gubics az az Berecz Mihály jó Semlyénből a' bivalyokkal 's 5 fejér tehennel. Napjára fizettem neki 30 xrt. utánna mingyárt jó Vincze⁷³ Manczival, 's hozza Kisnek Epistoláját nyomtatva, 's Blaschkének Victóriáját 's Darthuláját.”⁷⁴ Azt egyelőre nem tudjuk, hogy a Victoriát ábrázoló metszet mit illusztrált volna, Darthula képével azonban – Osszián egyik versének címe – Kazinczy minden bizonnyal a (kitalált) kelta bárd munkáinak fordítását akarta díszíteni. Bár a fenti naplóbejegyzésekből arra következtethetünk, hogy Kazinczy 1804-ben az elkészült metszeteket kapta meg Blaschkétól, a bécsi rézmetsző 1807-ben – mint Kazinczynak a Blaschkétól kapott, korábban említett levélben található bejegyzése (Ossziánhoz) mutatja – egy Osszián-illusztráción is dolgozott.

Az Ossziánhoz készített illusztráció sorsáról Kazinczynak 1810-ben kelt, Rummy Károly Györgyhöz írt leveléből nyerünk értesülést. Kazinczy Rochefoucauld kötete⁷⁵ kézhezvételekor vette észre, hogy a kiadó, Joseph Geistinger tévedésből az Ossziánhoz készített Blaschke metszetet tette a könyvbe. Olyan ez – írja Kazinczy nem kis malíciával – mintha az aranyborjú körül táncoló zsidókat ábrázoló metszettel egy algebrai munkát illusztrálnának.⁷⁶ Az, hogy a Rochefoucauld-fordítást illusztráló metszet egy magaslaton térdelő fiatal nőt ábrázol, (21. kép) valószínűsíti, hogy Kazinczy 1804-es, Darthulát említő megjegyzése erre a metszetre vonatkozott.

Az, hogy a kép nem illik a könyvhöz, másnak is feltűnt: „Hr. V. Haykul hat dieses Werk sehr sauber und correct gedruckt. Den Bezug des Titelpuffers und die Vignette auf das Werk selbst kann Recensent nicht einsehen, wahrscheinlich

waren sie ursprünglich zu einem andern Buche bestimmt” – olvashatjuk Kazinczy munkájáról a korabeli sajtóban.⁷⁷

A művészettörténeti szakirodalomban eddig Kazinczy Osszián-kötetének illusztrációjaként számon tartott Blaschke-metszet tehát valójában a Rochefoucauld-kötetben jelent meg. Bár a metszeten jól olvasható a J. Blaschke sc. jelzés, Csatkai Endrének a Kazinczy életében kiadott illusztrált műveit felsoroló függelékében ezt olvashatjuk: „IV. Rochefoucauldnak [sic!] Maximái, 1810. Kazinczy tudtán kívül választott két jelzéstelen kép.”⁷⁸

Kazinczy összegyűjtött munkái végül 1814–1816 között kilenc kötetben, Trattner János Tamás pesti nyomdájában láttak napvilágot.⁷⁹ A sorozat 1815-ben megjelent, Ossziánnak minden énekei című, VI–VII. kötetének arcképeit (Spissich János és id. Wesselényi Miklós) Ehrenreich Sándor Ádám (1787–1852), az antikizáló vignettákat Johann Georg Mansfeld (1764–1817) metszette.

A Poétai Berek⁸⁰ metszete

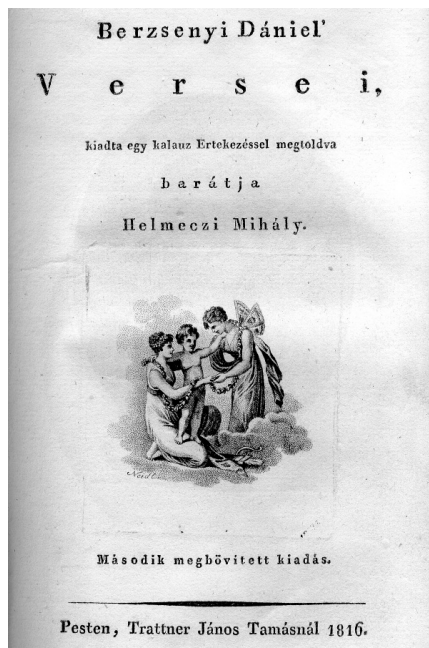
A művészettörténeti kutatás a Kazinczy-levelezés alapján Blaschke János munkái közé sorolta a Dayka-kötet mellékleteként megjelent Poétai Berek címlapvignettáját is. Az adat ebben az esetben is a Művészet 1904-es írása nyomán hagyományozódott tovább: Blaschke készítette „...Kazinczy Poétái Berkéhez azt a képet, mely Vénust, Ámort és Psychét ábrázolja és nem más, mint egy újévi köszöntő képe, mit Kazinczy Vay Ábrahámnénál talált...”⁸¹ Az adatot átvéve a Szendrei–Szentiványi-féle művészlexikon Blaschke életrajzában említi, hogy „Kazinczy Poetai berkéhez azt a képet, mely Venust, Amort és Psychét ábrázolja, szintén B.[laschke] metszette”,⁸² míg Pataky Dénes 1951-ben a rézmetsző munkái között sorolja fel az illusztrációt: „153. Venus, Amor és Psyche. (Kazinczy Poétai Berkei.)”⁸³

A szakirodalom Kazinczy 1812. február 27-én kelt, Berzsényi Dánielnek írt levele alapján kapcsolta Blaschke János nevéhez az illusztrációt: „A’ Poetai Berek előtt Kazinczy Sophienál (Vay Ábrahámné) egy szép új esztendei köszöntő rezet találtam, ’s elkértem, Venus, Amor és Psyche van rajta. Ha tesszik, vedd által, ’s Bécsbe küldd-fel, hogy messe Blaschke nevű akademischer Kupferstecher. De a’ formátumát munkád nyomtatásának mellé tedd, hogy tudja, melly nagyságban kelljen azt metszenie.”⁸⁴ Érdekes módon ezt a nyomot – hogy ti. Kazinczy Berzsényinek ajánlotta fel a metszetet – a szakirodalom nem követte, pedig később több levélben is olvashatunk arról, hogy Berzsényi elfogadta a javaslatot.

Kazinczy 1812 áprilisában arra kérte Helmeccy Mihályt, hogy a Berzsényit ábrázoló festményt átdolgozásra küldje el Kaergling pesti festőnek, majd továbbítsa Johann Neidl rézmetszőhöz egy negyeddal a nyomtatással együtt, hogy a metsző lássa, milyen nagy a columna, „*mellyhez a kép’ Oválját alkal-*

21. Blasche János: Darthula (?). Könyv-illusztráció. In Herczeg Rochefoucauldnek maximái és morális reflexiói, három nyelven. Németre fordította Schultz, magyarra Kazinczy Ferenc. Bétsben és Triestben, Geisztinger Könyvárosnál. 1810.

22. Címlap. In Berzsenyi Dániel' Versei, kiadta egy kalauz Értekezéssel megtoldva barátja Helmeczy Mihály. Második megbővített kiadás. Pesten...1816.

maztatnia kell. Nagyon óhajtanám ha a' kép és a' címlap azon egy réztáblára nyomtattatnék; és ha az a' Vénusz, Amor és Psyche, mellyet én a' Poétai Berekkel küldék hozzátok, és a' melly felől Berzsenyi azt írja, hogy elfoglalja a' maga versei elébe, ide nyomtattatik: jó volna Neildnek ez eránt is utasítást adni."⁸⁵

Kazinczy egy másik levelében is találunk utalást arra, hogy a metszetet, melyet a széphalmi mester eredetileg a Poétai Berekhez szánt, Berzsenyi használta fel: „... A' Dayka és a' Berek címlapjaik minden Vignette nélkül jelennek-meg. A' melly illuminált kis rezet a' Berekkel küldtem, azt Berzsenyi foglalá-el a' maga versei elébe”⁸⁶ – írta 1812 júliusában Helmeczynek.

A Vay Ábrahámnénál látott, Vénuszt, Ámort és Psychét ábrázoló metszet tehát elkészült, de nem Blaschke metszette rézbe, s nem a Poétai Berek illusztrációjaként jelent meg. Berzsenyi Dániel 1813-ban megjelent verseskö-

tetének címlapját – éppúgy, mint az 1816-os második, „megbővített” kiadását⁸⁷ – egy Neidl által jelzett vignetta díszíti, melyen a szárnyas Psyche, a kis Ámor és az őt ölében tartó Vénusz látható. (22. kép) Berzsenyi rézmetszetű portréját végül nem Neidl, hanem Blaschke készítette el.⁸⁸ Az arckép nem nyerte meg Kazinczy tetszését, ennek okát azonban – úgy tűnik – nem annyira a lap mesterségbeli hiányosságai, mint a Berzsenyi által viselt öltözetben kell keresnünk: „*S a rajzolás’ titkaiba bé nem avatott B[erzsenyi] maga is nagy vétket követetett a’ costüm ellen is: dolmányra akasztatván a’ torquest, mellyet csak mentén hordanak, ’s nem soha dolmányon. Ezen sok ember kaczagni fog...*”⁸⁹ (23. kép)

A Poétai Berek címlapját egy jelzetlen, álló ovális vignetta díszíti, mely a Kazinczy által 1792-ben az Egyetemi Könyvtárban lemásolt, Montfauconból átvett motívumot, egy lantot, s a felette szálló pillangót ábrázol. (13. kép) Az Egyetemi Könyvtárban Gd 48 2r. jelzet alatt ma is megtalálható album táblájának⁹⁰ Cupido és Psyche témájú ábrázolásai közül négyet – köztük a lantos–pillangós képet – Francesco Scipio Maffei olasz költő és archeológus (1675–1755) készítette. (11. kép)

1824-ben ezt a motívumot javasolta Kazinczy díszítésként arra a kőre, melyet gróf Gyulay Karolina a költő 1816-os dédácsi látogatása emlékére akart felállítani. „*Nem kell egyéb a’ kőre mint e’ név Kazinczy és az esztendő, mellyben Dédácson voltam. Hogy a’ kő oldala pusztá ne legyen, azt a’ Lantot és Lepét metszethetné Nagysád rá, melly a’ Poétai Berek’ címlapján van, a’ Dayka Versei mellett*”⁹¹ – írta, s levelébe bele is rajzolta az emlékkő vázlatát. (24. kép)

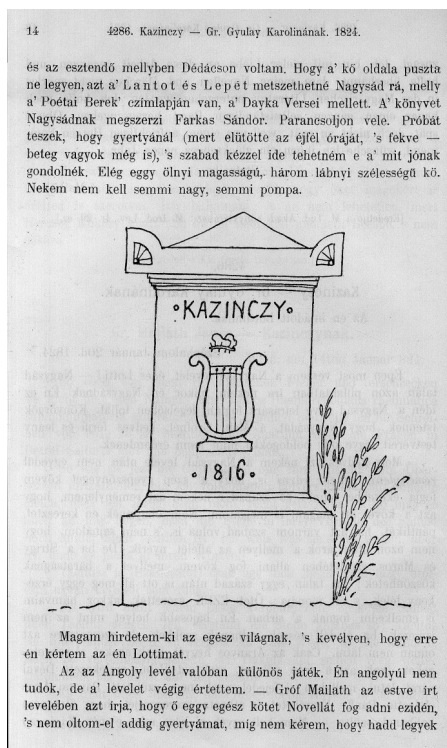
*Illusztráció Kis János verseinek II. kötetéhez*⁹² (1814)

A Művészetben 1904-ben közölt adatot, hogy ti. Blaschke János „Magyar író művei közül rézmetszeteket készített Kiss [!] János műveinek második kötetéhez (Socrates a három grácia előtt)...”⁹³ mind a Szendrei–Szentiványi-féle művészlexikon, mind Pataky Dénes átvette.⁹⁴ Blaschke metszeteként említi az illusztrációt Csatkai Endre 1925-ben írt, 1983-ban kiadott tanulmánya is,⁹⁵ míg egy 1981-ben megjelent bibliofil könyvecske csak Kis János portréját említi a három kötet metszetei közül.⁹⁶

Az attribúálás alapjául itt is Kazinczy levelezése szolgált. „*Az első Kötet előtt képedet szeretném látni rajzolva Kininger, metszve Neidl által. A’ második Kötet előtt egy más rajzolatja állhatna Kiningernek, de a’ mellyet már; historisch lévén a’ kép, nem Neidlnék hanem Blaschkének kellene metszeni. Ez Socrateszt adná-elő, már szakálasan és a’ philosophusi palásttal, hogy szemeit a’ három Gratziaák statuácskájokra meresztené, mély elmélkedésekbe süllyedve...*” – írta a széphalmi mester 1812 januárjában Kis Jánosnak kiadás előtt lévő verseskötete kapcsán.⁹⁷

23. Blaschke János: Berzsényi Dániel arcképe. Könyvillusztráció. In Berzsényi Dániel' Versei. Kiadá Helmeczy Mihály. Pesten...1813.

24. Kazinczy Ferenc rajza. Reprodukció. In KazLev XIX. 1909. 4286. levél. 14.

Nem sokkal később Döbrentei Gáborhoz írt levelében Kazinczy a Szókratészes kép kapcsán már nem említi Blaschke nevét: „Kisnek versei 2 kötetben nyomtattatnak Pesten Trattnernél. T[rattner] azt kívánta, hogy Kis 2 rezet adjon elejébe, melyre ő száz f. V. Cz. ad Kisnek. Kis többet bízott az én ízlésemhez a' festés dolgában mint a' magáéhoz, 's velem parancsolt, hogy adjak gondolatot. Imhol az. 1.) Kininger fesse Kist tussban....2.) Grüner rajzolja Contourban Socratest philos. palástban a' Gratziaák Statuácskája előtt mély gondolatokba süllyedve...”⁹⁸

Néhány levélből arra következtethetünk, hogy Kis – feltehetően Kazinczy javaslatára – tárgyalt is Grünerrel a metszet elkészítéséről. „Grüner a' contourozásért (az általad proiectalt ideának leábrázolásáért) 35 fl. Váltó tzé-

dulát kívánt.”⁹⁹ – írta 1812. május 30-án Kazinczynak. „A’ czímlap sokba nem fogna kerülni. Most veszem Kis János Urnak levelét, hogy Grüner¹⁰⁰ 35 frotot kér váltó papírosban egy nyolczrétű rezért verseinek második Kötetéhez”¹⁰¹ – adta tovább a hírt nem sokkal később Kazinczy Helmechy Mihálynak.

Kazinczynak 1812. július 2-án Berzsenyihez írt levelében is találunk utalást a metszetre. A Kis János verseskötet kiadását tervező „Trattner a’ két kötet elébe készítendő két képért resolvált Kisnek p. 500 f. Bankóczédulában ezer ftot. Kis Bécsbe ment, lefesteté magát, mely 40 f. V. Czéd. Került; a’ metszésért 100 f. V. Czt kértek. Ez a’ két summa 700 f. V. Cz. ment. Trattnertől ennek fejébe Kis 1000 ftot kért. Ez elrettent, ’s a’ Kézírást visszaküldvén, a’ nyomtatásról lemondott. – Ámbár késő, én még is írni fogok, ’s felvilágosítom Trattnert, hogy a’ második kötet előtt állandó kép (Sokrates a’ Gráziák státuájával) Grüner által metszve csak 35 f. V. Czba kerül, úgy írja nekem Kis...”¹⁰²

Két évvel később ugyanakkor ismét Blaschke neve merült fel a metszet készítése kapcsán. 1814. március 8-án Kazinczy megírta Kis Jánosnak, hogy milyen utasításokkal látta el a verseit kiadó Trattner János Tamást: „3) Hogy akár Lóder akar Kininger által rajzoltassa Socrateszt – (a’ főt az ismeretes büszk után) –, mint ül mély elmélkedésben, beleplezve a’ philos. Palástba a’ maga által ifju korában dolgozott Gratziaák” groupjai előtt. – Ezt Blaschke messe, és ne más valaki.”¹⁰³

Kis János három kötetben megjelent verseinek első darabját (1815) a költő Niedermann által festett és Neidl által 1812-ben metszett portréja díszíti. A kötet előszavában Kazinczy a rézmetsző nevének közlése nélkül említést tesz „a’ Kininger’ keze által tett rajzolatok’ rezei”-ről.¹⁰⁴ A Szókratészt a Gráciák szobrával ábrázoló metszet, mely az 1814-ben kiadott II. kötetben jelent meg, jelzetlen, (25. kép) míg a harmadik kötet (1815) illusztrációján Perger – Weinrauch jelzés található. A Szókratészt ábrázoló metszetet Kazinczy levelei alapján – az eddigi művészettörténeti szakirodalommal ellentétben – véleményem szerint nem sorolhatjuk Blaschke oeuvre-jébe, legfeljebb azok között a bizonytalan metszetek között említhetjük meg, melyeket esetleg ő készített.

Bár a Kazinczy-levelezésben nem találtam erre utalást, elképzelhető, hogy Kis János Kazinczy javaslatára díszíttette 1805-ben megjelent Mitológiai-át¹⁰⁵ antik gemmák rajzaival. Erre utal, hogy a képek között megtaláljuk annak az oroslánon lovagoló Ámort ábrázoló gemmának a másolatát is, (26. kép), mely a firenzei Medici-gyűjtemény egyik legértékesebb darabja, s melyet – mint láttuk – Kazinczy 1792-ben az Egyetemi Könyvtárban kimásolt Montfaucon metszetalbumából, s Csokonai síremlékére is reliefdíszként ajánlott. Mivel Tobias Damm eredeti, Kis által lefordított munkáját¹⁰⁶ más illusztrációk díszítették, úgy tűnik, Kis vagy a kiadó a 44 gemmamásolatot a magyar fordításhoz készítette. Kazinczy javaslattévő szerepét valószínűsíti, hogy a Medici-gemmák ábrázolásait később mind saját, mind Báróczy összegyűjtött munkáinak kiadásakor felhasználta könyvdíszként.

25. Szókratész a Gráciák szobrával.
Könyvillusztráció. In Kis János versei.
Kiadta Kazinczy Ferencz. Második kötet.
Pesten...1814.

26. Antik gemmák másolatai.
Könyvillusztráció. In Görög és római
Mythologia... Fordította Kis János...
Pozsonyban...1805.

Illusztrációk Báróczy Sándor munkáihoz (1813–1814)¹⁰⁷

Kazinczy „... Helmezynek is őt [ti. Blaschkét] ajánlja, mikor Báróczy műveit kiadni készül. Az „auf der Wieden” lakó rézmetszőhöz szóló levél egész szövegét megküldi, hogy annál nagyobb legyen az eredménye. Meg is küldi ezt s el is készíti, mint újabb munkáját, melylyel magyar írók műveit díszítette a német írók által kegyelt rézmetsző.”¹⁰⁸

Bár 1904-ben a Művészet tényként említette, hogy Blaschke készítette Báróczy Sándor 1813–1814-ben megjelentetett köteteinek illusztrációit, a művészettörténeti szakirodalom – sem a Szendrei–Szentiványi-féle művészlexikon, sem Pataky Dénes katalógusa – ezt az adatot nem vette át.

Kazinczy 1813. július 21-én Helmezy Mihályhoz írott levelében találunk utalást arra, hogy a Báróczy köteteket díszítő antikizáló illusztrációkat Blasch-

ke készíthette. Blaschke neve – mint a levélhez mellékelte, a bécsi rézmetszőhöz küldendő német nyelvű utasítás jelzi – abban az összefüggésben is felmerült, hogy esetleg ő készítse el Kininger rajza után Báróczy rézmetszetű portróját. „Ugy tetszik, ezek a’ Cameók Blaschke által vannak dolgozva. Ő ügyes Művész, ’s tűjének van bizonyos Gratiája. De sokat dolgozik únalommal. Ha a’ Kininger által tett rajzolatot ő fogja dolgozni, írd első postával neki, a’ mint itt következik:

Hochzuehrender Herr,

Ihr Künstlerverdienst ist uns sehr bekannt. Darum adressirte Hr. Von Trattner die Bitte, Báróczys Bildniss, vom Hrn. Prof. Kininger als eine weiss marmorne Büste gezeichnet, zu stechen, an Sie. Wir kennen den Kopf des vaticanischen Apoll, den Sie für Hrn. Buchhaendler Anton Doll gearbeitet haben. Wir bitten Sie, dass Báróczys Bildniss in eben dieser Manier u. eben so zart gearbeitet ausfalle. So sind alle unsere Wünsche befriedigt. An dem Mantel beissen sich zwey Schlangen in den Schweif, der [!] obere hat Flügel u. Füsse und Krone, der untere ist ohne Füsse, Flügel u. Krone. Halten Sie sich nach dieser Vorschrift bey diesem Umstand selbst wenn in der Zeichnung dieser Schlangen etwas auch anderst wäre. Wir bitten Sie den Namen durch den geschicktesten Schriftstecher aufgraben zu lassen, dass der schöne Platte nicht verstellt werde. Ich beharre mit aller Hochachtung

Ihr gehorsamster Diener:

An den Hrn. Academischen Kupferstecher Blaschke.

Wien,

Auf der Wieden. Im Neumannsch. Haus.

Hozzá vetheted, hogy a’ réznek készen kell lenni Aug. első heteiben.” Levele végén Kazinczy újabb, a metszetre vonatkozó utasítást ad Helmecczynek: „Imhol Praefatzióm Báróczyhoz. Olvasdd-meg, írd belé a’ maga helyén a’ Metsző nevét, ’s nyomtattasd-le. Ez megnyugtatja az Előfizetőket a’ Biographia elhaladása miatt.”¹⁰⁹

Blaschke neve merült fel a Báróczy-illusztrációk esetleges metszőjeként abban a levélben is, melyet Kazinczy 1813. augusztus 4-én küldött Helmecczynek. A levélhez Kazinczy mellékelte egy, „Az Olvasóhoz” című szöveget is, melyet a Báróczy-kötet előszavának szánt. Ebből megtudjuk, hogy a köteteket kiadó Trattner János Tamás elkérte Kazinczytól Báróczy fiatalkorában festett olajfestésű arcképét, s azt Kazinczy tanácsára Kiningerrel „büstformában idealizálva lerajzoltatta, ’s megengedte, hogy a’ munka’ köteteinek homloklapjaira a’ Florentzi Museum’ táblájiról szedett caméók tétessenek. Ma veszem a’ Metszőnek.....n k*) próbanyomatványait...

*) Az üresen hagyott helyre ezt az utasítást adja Kazinczy F: 3,4 von unten setze man den Namen des Kupferstechers, welcher die Vignetten arbeitete, vielleicht Blaschkenek.”¹¹⁰ A nyomdásznak adott utasításban a 3,4 a soro-

27. Címlap. In Báróczynak minden munkáji... I. Pesten... 1813.

28. Címlap. In Báróczynak minden munkáji... II. Pesten... 1813.

29. Címlap. In Báróczynak minden munkáji... III. Pesten... 1813.

30. Címlap. In Báróczynak minden munkáji... IV. Pesten... 1813.

kat jelöli, ahova be kell illeszteni a metsző nevét, amit Kazinczy ekkor még nem ismert, csak feltételezte, hogy Blaschke készítette a lapokat. Pedig az illusztrációk ekkor már a kezénél lehettek, mert ugyanitt azt olvashatjuk, hogy „...örömmel látom, hogy ezek az általam felküldött David' véséseitől csak abban különböznek, hogy ott az alagyot vonások, itt pedig, nekem hibám nélkül sőt világos rendelésem ellen, pontozások jegyezték.” Ezek a metszetek valószínűleg jelzetlenek voltak, különben Kazinczy minden biztonnyal beírta volna az üresen hagyott helyre a metsző nevét.

A Báróczy-köteteket díszítő illusztrációk némely kiadott példányban (OSzK, MTA) valóban jelzetlenek – egy ilyen sorozatot kaphatott kézhez Kazinczy – más példányoknál néhány kötetben (1, 2, 4) a lap alján J. G. Mansfeld sc. jelzés látható (Ráday Könyvtár). Báróczy Sándornak a sorozat első kötetében található antikizáló arcképe mindegyik példányban jelzett: a portrét végül nem Blaschke, hanem David Weiss metszette rézbe. Nem tudjuk, hogy mind a nyolc metszetet Mansfeld készítette-e, az mindenesetre biztos, hogy az első négy kötet metszeteinek háttere homogén, az utolsó négyé vonalkázott. (27–34. kép)

A végül a Báróczy-sorozat első kötetében kinyomtatott „Az Olvasóhoz” című szöveg több ponton eltér attól, amit Kazinczy Helmecczynek írt, említett leveléhez mellékelte. Az illusztrációk metszőjének nevére vonatkozó, a levélben üresen hagyott hely a könyvben értelemszerűen már nem szerepel, de ebben a szövegben sem olvasható, hogy ki készítette az antikizáló vignettákat, csupán a portré alkotóit említi meg Kazinczy név szerint. A Fuchs által 1786 előtt készített Báróczy-arcképpel kapcsolatban a kiadó elfogadta „tanácsomat, hogy a' büszktformában 's idealisálva, a' hogyan dolgozni még a' Festőnek is, annyival inkább pedig a' Faragónak, mindenkor kellene, Prof. Kininger Vincze Úr által Bécsben újra rajzoltassék, 's a' Kötetek' homloklapjaira a' Florentzi Museum' táblájának némelly Cameóji tétessenek. A' portrait egy derék Metszőnek, Weiss Úrnak, küldetett, kitől nem szabad egyebet várom, mint jót; a' vignettek' próbanyomtatványain pedig örömmel látom, hogy azok az általam felküldött David' véséseitől csak abban különböznek, hogy a' David' darabjain az alagy húzásokkal, ezen pedig, nekem hibám nélkül sőt ellenére világos rendeléseimnek pontozgatásokkal vagynak kijegyezve. – Bár azok, a' kik nyomtatványaikat képekkel kívánják ékesíttetni, követnék az itt adott példát, 's a' helyett hogy munkájiknak némelly scénájit többére tanulatlan kezek által rajzoltatják 's metszetik, Montfauconnak, a' Herculanumi Festések' Köteteinek, a' Winkelmann' munkájinak, a' Florentzi Museumnak, a' Museum Pio – Clementinumnak, a' Museum Napoléonnak, és a' Landon' Mesterség' francia-Évkönyveinek darabjait másolgattatnák-le; mindég tágíthatatlan kötelességévé tévén a' Művészeknek, de a' kit nem kellene vaktában megkérniük, hogy ez előjökbe adott példánytól eltávozni semmiben ne merészeljen. Így vevék az Olvasók a' Dayka' Verseivel a' csengő tányért

31. Címlap. In Báróczynek minden munkáji... V Pesten... 1814.

32. Címlap. In Báróczynek minden munkáji... VI. Pesten... 1814.

33. Címlap. In Báróczynek minden munkáji... VII. Pesten... 1814.

34. Címlap. In Báróczynek minden munkáji... VIII. Pesten... 1814.

gyönyörrel hallgató párduczokat (*Pitture d'Ercolano. Napoli, 1757. T. I. Tav. XVII.*) 's Poetai Berkemmel a' lant felett lebegő lepét, 'a lélek' symbólját (*Montfaucon Supplem. T. III. Tab. CXXII.*), így Töviseim 's Virágaim előtt a' Herculesz' buzgányát körülfogva a' győzelem' gallyaival. (*Montfaucon T. I. P. II. Tab. CXXXII.*);¹¹¹ 's ha a' példák megszaporodnának, azt nyernénk, hogy a' fenntebb szépség' műveinek látásán, mellyhez azoknak, kik falun 's a' nagy városok' Bibliothecájától távol laknak, szerencséjek nem lehet, annak is szokhatnának látásához, a' mitől holmi magát bölcseknek álmodó, buta agy a' szerént fordítja-el rettent tekintetét, mint... némelly füleket látunk elfordulni halgatag szégyellősködéssel 's sete botránkozással a' lelkesebb Költő' énekeitől, a' ki görög ízlésben magasztalja az emberi szív' legédesbb örömeit 's a' szerelem Istene' lator játékát." A könyvben megjelent előszó legfontosabb eltérése az említett levél szövegétől az, hogy Kazinczy itt több előképként használható kiadványt sorolt fel, s pontosan megadta az általa korábban megrendelt három antikizáló könyvdísz forrását.¹¹²

A firenzei múzeum kincseiről – köztük a Medici-gemmákról – készült metszeteket először a neves régiségkutató, Antonio Francesco Gori (1691–1757) tette közzé 1731–1766 között *Museum Florentinum exhibens insigniora vetustatis monumenta, quae Florentiae sunt...* címmel 12 folió kötetben Firenzében kiadott sorozatában. A két részből álló első kötet 200 táblán a múzeum Medici-gyűjteményében és firenzei magángyűjteményekben található antik gemmákat mutatott be (*Gemmae antiquae ex Thesauro Mediceo et privatorum dactyliothechis florentiae ... Imagines virorum illustrium et deorum*). A Báróczy-köteteket díszítő ábrázolások előképeiként a szakirodalom – Kazinczy levelei nyomán – a Medici-gemmákat említi,¹¹³ de a vignetták valójában a firenzei múzeum ókori pénzeinek motívumai nyomán készültek. Mintáik az *Antiqua numismata aurea et argentea* címmel a sorozat harmadik részeként 1740-ben kiadott, ókori arany és ezüst pénzeket ismertető kötetben találhatók.¹¹⁴ (35–42. kép)

A Báróczy-kötetek illusztrációihoz azonban – mint Kazinczy fentebb említett írásaiból kiderül – nem Gori sorozatának metszetei szolgáltak előképkül, hanem Francois–Anne David (1741–1824) francia rézmetszőnek¹¹⁵ a firenzei múzeum kincseit bemutató nyolckötetes metszetalbuma. David az *Antiquités d'Herculaneum* (Paris, 1780–1798, 1–12. kötet), illetve az *Antiquités Étrusques, Grecques, et Romaines* (Paris, 1787, 1–5. kötet) című kiadványok mellett 1787 és 1803 között – Gori munkája nyomán – megjelentette a firenzei múzeum antik emlékeit bemutató sorozatát.¹¹⁶ A Báróczy összkiadást díszítő ábrázolások David-sorozatának 1787-ben *Medailles d'Or* (*Medailles antiques*) címmel kiadott V. kötetében találhatók.¹¹⁷ (43–48. kép) A kötet egy – meglehetősen hiányos – példányát a budapesti Egyetemi Könyvtár őrzi.

A firenzei múzeum antik gemmái és pénzei nyomán készült illusztrációkkal egyébként Kazinczy 1812 körül még saját munkáját akarta díszíteni. „A' homloklap semmiből nem állana egyébből mint a *Marmontel Regéji előtt*

35. Antik pénz másolata. Könyvillusztráció.
In Antonio Francesco Gori: Museum
Florentinum... Antiqua numismata aurea
et argentea. Florentiae, 1740. XXI.

36. Antik pénz másolata. Könyvillusztráció.
In Antonio Francesco Gori: Museum
Florentinum... Antiqua numismata aurea
et argentea. Florentiae, 1740. XXII.

37. Antik pénz másolata. Könyvillusztráció.
In Antonio Francesco Gori: Museum
Florentinum... Antiqua numismata aurea
et argentea. Florentiae, 1740. XXIII.

38. Antik pénz másolata. Könyvillusztráció.
In Antonio Francesco Gori: Museum
Florentinum... Antiqua numismata aurea
et argentea. Florentiae, 1740. Tab. I.

39. Antik pénz másolata. Könyvillusztráció.
In Antonio Francesco Gori: Museum
Florentinum... Antiqua numismata aurea
et argentea. Florentiae, 1740. VIII.

40. Antik pénz másolata. Könyvillusztráció.
In Antonio Francesco Gori: Museum
Florentinum... Antiqua numismata aurea
et argentea. Florentiae, 1740. I.

álló sorokból egy egy vignéttel. Hogy sokba ne kerüljenek a' vignettek, azokat Grüner által metszettekném a' Florentzai Museum' kövei szerént, csak *contourban*; mint Grüner dolgozik.”¹¹⁸ – írta 1812. június 1-jén Helmeccy Mihálynak Egyveleg írásai tervbe vett folytatása kapcsán.

Nevezetes ókori szobrokat ábrázoló metszeteiket kívánt felhasználni Kazinczy munkái 1814-ben meginduló összkiadásában is. Az első négy kötetben a Neidl által készített portrék mellett „...Grünertől a' Belvedéri Apolló, Laocoon, a' Mediczisi Vénusz, és Pallasz, talán a' Velletriben lelt márványszobor után”¹¹⁹ lenne. Ekkor, 1814 elején Kazinczy még nagyon bízott a bécsi Grüner tehetségében és igyekezetében: bár Grüner 30 forintot kér egy vignettáért – írja Helmeccynek – a sorozatot megjelentető Trattner János Tamásnak nem kellene sokallnia azt, „mert az *Austriai felséges Monarchiában nincs ember a' ki e' munkát így tegye. [...] A' Régiségnek legszebb statuáji lesznek rajtok: a' Vatikáni Apollé, a' Medicsiek' Vénusza, Laocoon, Psyche, Pallas, Antinousz 's mások.*” Az olvasó „ezeken olly mesteri munkák' csudálatására fog eljuthatni, mellyeket eddig csak idegen munkákon láthatott.”¹²⁰

Kazinczy lelkesedése azonban hamar lelohadt. Trattner – írja 1814 júliusában Helmeccy Mihálynak – „A' Grüner által metszett *Psychét* küldé-meg nekem mutatól, 's kimondja nyilván és világosan hogy Munkáimat csak úgy nyomtathatja ha kívánságára reá állok. – Szóljunk elébb a' mennyei leányka *Psyche* felől. Midőn én Grünernek első levelemet írtam a' *Vignettek* eránt, 's a' *Florentzi Muzéumnak* egy két rezét előmutatám, hogy úgy óhajtom a' kimutatott szobrokat tőle, a' híres francia Mívész *David'* keze által metszett *Camee* felől megvetéssel szólla válaszában, 's azt *französisches Machwerk*nek nevezte német megvetéssel. Én a' ki Grünernek igen szép *Contourjait* ismerem, azt reménylém, látván ezt a' *David* felől becsmérléssel szólló választ, hogy ő nekem vagy még jobb vagy legalább nem rosszabb vignettákat ad, 's ut vidi! ut perii! ut me malus abstulit error! A' Grüner' *Psychéje* a' legsilányabb mív a' mit képzelhetsz, olly mív hogy én azt Munkámnak élébe teljességgel nem tehetem...Grüner csak *contourokat* dolgozik, 's azt igen jól; én tőle csak *contourokat* kívántam, ő pedig *schraffírozott* rajzolatot ada, mellyhez épen nem tud.”¹²¹

Grüner *Psyché*-metszetének sikerületlensége annyira felháborította Kazinczyt, hogy ugyanebben a levélben arra kérte Helmecczyt, jelentse Trattnernek „*azt is hogy nekem épen nem lesz ellenemre, ha a' rézbe metszett Czimlapok elmaradnak*”, s vignetták nélkül jelennek meg a kötetek. „*Ennek a' Psychének Tr. Úr hasznát vehetné valamelly más Író' munkája előtt. A' Vignettek elmaradásáért én felelnék az ezt már váró Publicumnál.*”¹²² Kazinczy bizonytalanságát jelzi, hogy levelében mégis közli a kilenc kötet tartalmát és a tervezett illusztrációkat: a sorozatot nevezetes hazai személyek portréi mellett antikizáló motívumok díszítenék.¹²³ Bár a levélnek ez a részlete arra utal, hogy talán maga sem vette komolyan fenyegetőzését, hogy ti. Grüner rossz metszete miatt illusztrációk nélkül adja közzé a köteteket, hiszen a 9. kötet met-

41. Antik pénz másolata. Könyvillusztráció. In Antonio Francesco Gori: *Museum Florentinum... Antiqua numismata aurea et argentea*. Florentiae, 1740. XXII.

42. Antik pénz másolata. Könyvillusztráció. In Antonio Francesco Gori: *Museum Florentinum... Antiqua numismata aurea et argentea*. Florentiae, 1740. XXI.

43. Antik pénzek másolatai. Könyvillusztráció. In Francois-Anne David: *Le Muséum de Florence... Tome cinquieme. Medailles antiques*. Paris, 1787. XLII.

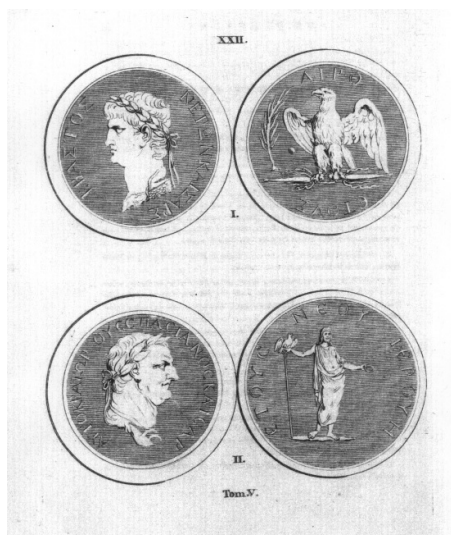
44. Antik pénzek másolatai. Könyvillusztráció. In Francois-Anne David: *Le Muséum de Florence... Tome cinquieme. Medailles antiques*. Paris, 1787. XLIV.

45. Antik pénzek másolatai.
Könyvillusztráció. In Francois-Anne David:
Le Muséum de Florence... Tome cinquieme.
Medailles antiques. Paris, 1787. XLV.

46. Antik pénzek másolatai.
Könyvillusztráció. In Francois-Anne David:
Le Muséum de Florence... Tome cinquieme.
Medailles antiques. Paris, 1787. IV.

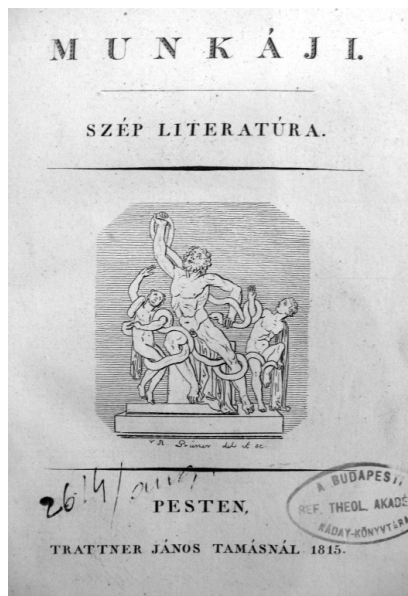
47. Antik pénzek másolatai.
Könyvillusztráció. In Francois-Anne David:
Le Muséum de Florence... Tome cinquieme.
Medailles antiques. Paris, 1787. XXII.

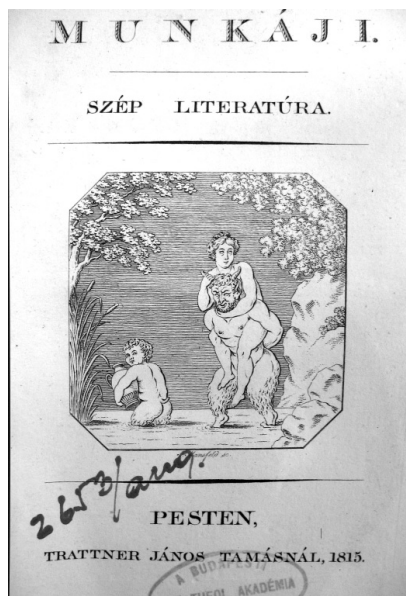
48. Antik pénzek másolatai.
Könyvillusztráció. In Francois-Anne David:
Le Muséum de Florence... Tome cinquieme.
Medailles antiques. Paris, 1787. XI.

49. Címlap. In Kazinczy Ferencz' munkáji. Szép literatúra. I. Pesten... 1814.

50. Címlap. In Kazinczy Ferencz' munkáji. Szép literatúra. II. Pesten... 1815.

51. Címlap. In Kazinczy Ferencz' munkáji. Szép literatúra. III. Pesten... 1815.

52. Címlap. In Kazinczy Ferencz' munkáji. Szép literatúra. IV. Pesten... 1815.

szeteként épp az inkriminált Psychét említette, néhány sorral később újra a képek teljes elhagyásáról ír. *„Légy rajta hogy Tr. Úr fogadja-el kéréseimet, nevezetesen azt is hogy a' metszett címmlapok és vignettek Munkáim mellől maradjanak-el – mellyekért én felelek a' Publicum előtt.”*¹²⁴

Kazinczy munkái¹²⁵ végül metszetekkel jelentek meg, az antikizáló illusztrációk azonban nem egyeztek meg a korábban említett levélben közölt listával.¹²⁶ Az 1., 2. és 9. kötet metszetét Vinzenz Grüner, a többit a Báróczy-kiadás számára is dolgozó Johann Georg Mansfeld készítette. (49–57. kép) Grüner három lapjával kiegészíthetjük a bécsi rézmetsző oeuvre-jét, a Kazinczy-kiadáshoz készült illusztrációit ugyanis sem a munkásságával foglalkozó régebbi, sem az újabb feldolgozások nem említik.¹²⁷ Az antikizáló vignetták mellett Kazinczy a kilenc kötetben egy-egy arcképet is megjelentetett, tovább építve azt a virtuális nemzeti panteont, melynek alapjait a híres honi írókat, költőket, mecénásokat ábrázoló, alkalmanként könyvillusztrációkként is népszerűsített portrék készíttetésével 1790 körül kezdte el lerakni.¹²⁸

Kazinczy 1815 novemberében Sárközy Istvánhoz írt levelében részletesen beszámolt az összkiadás addig elkészült vignettáiról, s Grüner munkájával szembeni, nem csillapuló ellenérzéseiről: *„Barátom, nem képezed te, melly kín ezekkel a' Metszőkkel dolgoztatni... Grüner kegyetlenül megcsalta reménységemet. Azért e hogy most mindég iszik, vagy azért, hogy a' Vignette kis helyt engede a' tárgyának, olly rosszak darabjai, hogy tőle el kelle állanom. A' Báróczyi Kötetei előtt álló Vignettek igen jók, az én Kötetem előtt állók csaknem mind alatta vannak várásomnak.*

Ott Psyche a' lépével. – Az egy angyali kis leány a' B. Stackelberg Kabinetjében, Canovának munkája, – 's nézzd mi itt. Sejdítheted e hogy az egy überirdisch Wesen?

Ott Laocoon – a' régiség híres szobra, a' mint a' kígyó ötet és két fíjait kegyetlenül megöli, 's ő a' legiszonyatosbb fájdalomban sikolt. De ha ezt látod, hiheted e, hogy az a' szobor az értőktől tiszteltethetik?

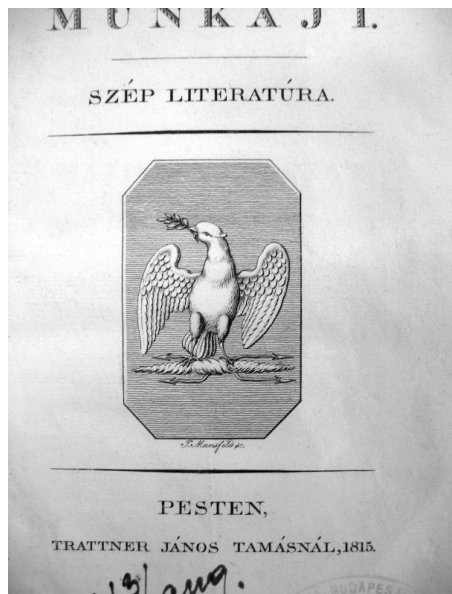
Ott Gessnernek egy szép rajzolatja. – Egy Satyr hátán viszi a' szép Nymphát vendégségéhez; egy ifju Satyr a' korsót viszi.

Ott a' personificált Buda és Pest.

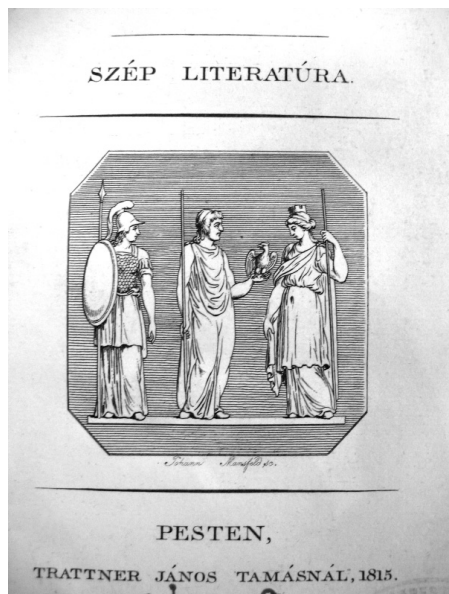
Ott a' galamb a' mennyköven, melly Wesselényinek képéhez vala destinálva, 's ezt jelenti: W. fene Cato vala és lángszívű Brútus.

*Több Vignetet még nem láttam az ide tartozók között.”*¹²⁹

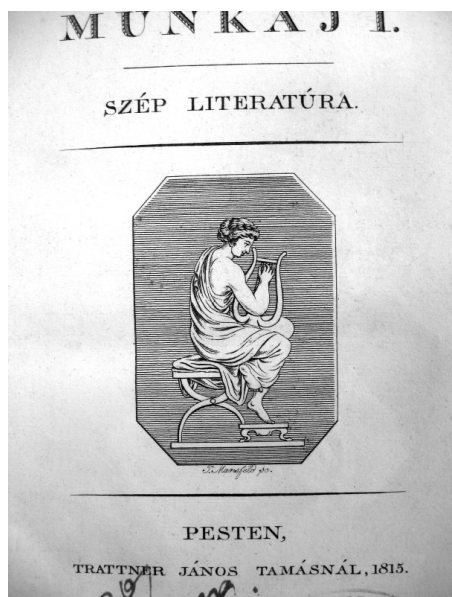
A kilenc Kazinczy-kötet közül hármat díszítenek a firenzei múzeum antik emlékei nyomán készült illusztrációk. Az 5. kötet madárábrázolása (53. kép) a Báróczy-kiadás 5. kötetének címlapján látható motívum (31. kép) egyszerűsített változata. A könyvdíszek előképe Francois-Anne David Le Museum de Florence című sorozatának 5. kötetében, a XXII. táblán található. (47. kép) David-sorozatának 5. kötetében, a XXXII. táblán található annak a vignettának az előképe is, mely a Kazinczy-kiadás 6. kötetét (54. kép) díszíti, annyi különbséggel, hogy a Kazinczy-kötet illusztrációján már nem szerepel

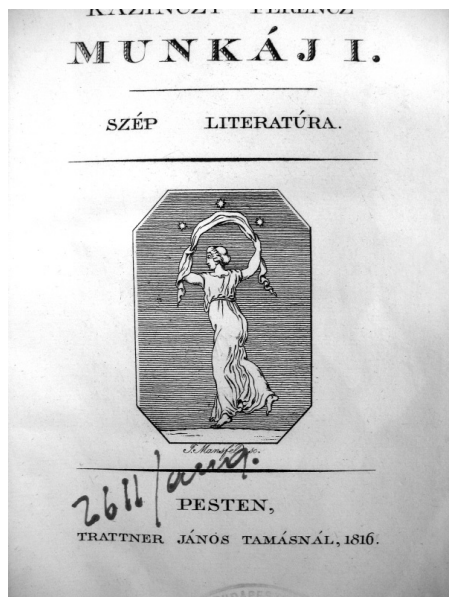
53. Címlap. In Kazinczy Ferencz' munkáji.
Szép literatúra. V. Pesten... 1815.

54. Címlap. In Kazinczy Ferencz' munkáji.
Szép literatúra. VI. Pesten... 1815.

55. Címlap. In Kazinczy Ferencz' munkáji.
Szép literatúra. VII. Pesten... 1815.

56. Címlap. In Kazinczy Ferencz' munkáji.
Szép literatúra. VIII. Pesten... 1816.

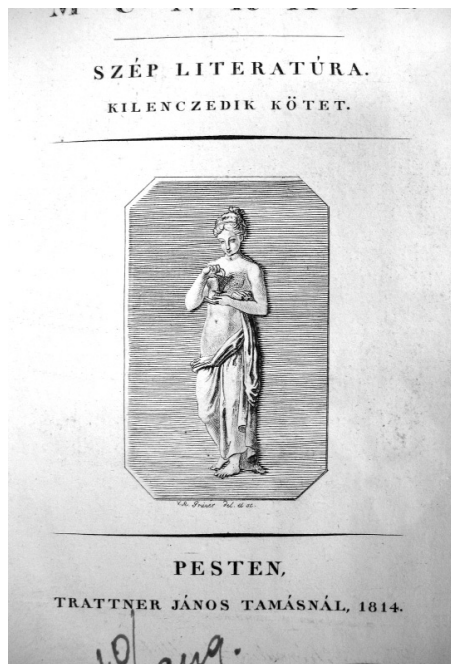
az ókori pénz eredeti felirata. A Kazinczy-sorozat 8. kötetén látható vignetta (56. kép) mintáját David sorozatának második kötetében, a LXXXIX. táblán találjuk meg. (58. kép) A David-féle kiadás képleírása szerint a szalagot tartó nőalak „L'une des Heures”, vagyis a nappal tizenkét óráját gondozó Hórák egyike. A nőalak – mivel feje fölött csillagokat látunk – feltehetően valamegyik esti órát megszemélyesítő istennőt (Heszperisz, Düsziusz, Arktosz) ábrázolhatja.

Francois-Anne David metszetsorozatának második kötete Kazinczy könyvtárában is megvolt. Az 1810-ben Jankovich Miklósnak eladott könyvek autográf listájában található „*Varii argumenti. No. 362–458. Le Museum de Florence. Tabulae gemmarum sculpturam 97.*”¹³⁰ tétel után a 459. sorszám jön, ez a sor tehát 97 metszetet jelent. Az OSzK-ban III. Ant. 474 jelzeten ma is megtalálható a David-féle metszetalbum 2. kötete, mely – az eredeti kiadásban olvasható kísérőszöveg nélkül – 96 táblát, illetve egy címlapot tartalmaz.¹³¹

Ebben a kötetben található a megköötözött kezű, térdeplő Psyche rajza is,¹³² (59. kép) melynek Bácsmegyei című levélregénye illusztrációjaként való felhasználását Kazinczy már 1812-ben tervezte. A Bácsmegyei címlapját – írta Helmezczynek – rézbe metszette, „*de a' munka rajta kevésből álland: Egy térdre bukott 's kezeit hátra kötve tartó Psyche fog megjeleni csak contourban, mint a' Florentziai Museum' kövei a' hogy metszve vannak, rajta.*”¹³³ A kérdéssel Kölcseyhez írt levelében is foglalkozik: „*A kis Helmezczi alig ha el nem süti, hogy Egyveleg fordított írásaim hat kötetben kiadathassanak. A hatodik Kötetben kezdjük a kiadást, mert az leginkább publici saporis. Az állani fog az itt megnevezendő három darabból: 1) Bács megyeinek Gyötrelmei (az első Kiadásban: Levelei). 2) A vak Lantos. 3) A repülő szekér: Orientális rege. (Herdernek 9d. Kötetéből.) Nyomtató papirost veszünk hozzá, s a képek elmaradnak, egyedül a homloklap lesz rézbe metszve egy vignéttel. Ezen 6dik Kötet előtt a Florentziai Museum régi köve szerint egy Psyche, térdre bukta s öszve kötött kézzel, mint – szenvedő, a Vignet.*”¹³⁴

A Kazinczy munkáinak utolsó, kilencedik köteteként, de 1814-ben elsőként kiadott Bácsmegyei címlapjára végül nem a térdeplő, összekötözött kezű Psyché került, hanem Antonio Canova Psyche pillangóval című szobrának rajza. (57. kép) Az 1789–1792 között faragott márványszoborról (Ince Blundell Hall, Lancashire, magántulajdon) (60. kép) Canova 1793–1794-ben egy másolatot készített (Bréma, Kunsthalle), s a szobor szolgált mintául Psyche és Amor című, szintén két példányban kifaragott kompozíciója (61. kép) nőalakjához is (1796–1800, Párizs, Louvre; 1800–1803, Szentpétervár, Ermitázs).¹³⁵

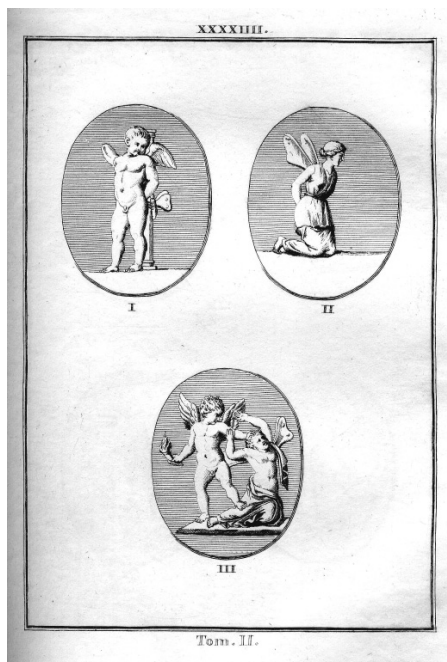
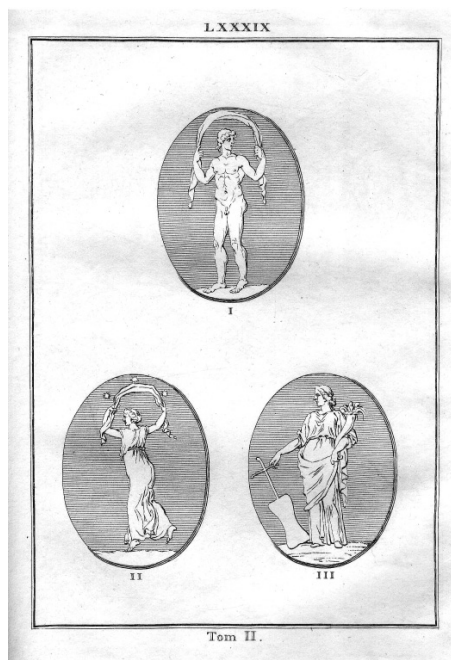
Kazinczy igen kedvelte Canova klasszicista szobrát, melynek gipszmásolatát Josef Deym (1750(?)-1804) később ismertetésre kerülő bécsi galériájában 1803. június 1-jén meg is tekinthette: „*Canovának egy igen bájos groupja: Amor és Psyche. A' leány hanyatt fekszik, félíg beleplezve, Amor a'*

57. Címlap. In Kazinczy Ferencz' munkáji.
Szép literatúra. IX. Pesten... 1814.

58. Antik gemmák másolatai.
Könyvillusztráció. In Francois-Anne David:
Le Muséum de Florence... Tome second.
Pierres antiques. Paris, 1787. LXXXIX.

59. Antik gemmák másolatai.
Könyvillusztráció. In Francois-Anne David:
Le Muséum de Florence... Tome second.
Pierres antiques. Paris, 1787. XXXXIII.

leánynak feje felől hajlik-el felette, 's ez két tenyerével vonja csókjára az isteni legénykét. – van egy álló Psyche is, a' lépével. Ebbe én úgy belé tudnék szeretni mint a' Medicisi Venusba szerettek mások."¹³⁶

1813. július 8-án kelt levelében epigrammákat küldött Döbrentei Gábornak, hogy néhányukat tegye közzé az Erdélyi Múzeumban. Köztük volt a Canova Psychéje által ihletett vers is:

„Canovának Psychejére a' lépével

Óh a' mennyei lányka! Miként ömlött-el alakján

Mind az az ék, mellyel Küprisz igázni szokott!

*Vérem hül 's gyúlong – Boldog, boldog Lepe! – Vagy te
Lépj-ki a' márványból, lányka; vagy én legyek az!”*¹³⁷

A Vinzenz Grüner által készített metszet egy példányát Kazinczy ráragasztotta arra a lapra, melyre a szoborról írt német és magyar nyelvű feljegyzéseket. *„Canova' Psychéje, Grüner által igen rosszul, a' B. Stackelberg Bécsi Művész – Kabinetjéből.”*¹³⁸ – írta a metszet mellé.

A Stackelberg-féle bécsi galériára Kazinczy a korábban említett mellett más leveleiben is hivatkozik. *„...a' Báró Stachelberg Gallerieje a' Leopoldstadti kapu mellett nagyon érdemli az oda járást, 's csak arra szoktassa Uram Öcsém magát, hogy mindég a' Régiség' statuájit nézze, tudván hogy az épen úgy haladja felül az új idők' munkájit, mint a' Classicusok' írásai a' mostanikat.”*¹³⁹ – javasolja 1814-ben bécsi utazása előtt Kölcseynek.

„Hogy a' Régiség Szobrai (Statuáji) helyett ismét a' Florentzai Muzéum' Metszett-köveihez tértünk-vissza, mint a' Báróczy' Munkájinál, annak oka az volt, mert a' Szobrok' Metszője várakozásunknak meg nem felelt. Ki leli-fel p. o. a' Laocoon' regén vagy a' Canova Psychején azt a' csudált grouppot 's azt a' bájos leányt, ha ezeket a' Gróf Stachelberg' bécsi Galeriejében látta?” – írta 1816-ban – még mindig dühösen Grünerre – Helmezczynek.¹⁴⁰

Stackelberg galériája alatt Kazinczy azt a bécsi gipszmásolat-gyűjteményt értette, melyet a 18–19. század fordulóján Beethoven szerelmének, Brunszvik Josefínnek (1779–1821) az első férje, Josef Deym von Stritetz gróf hozott létre.¹⁴¹ Deym – miután Ausztriában párbajban megölt egy embert – külföldre menekült, s egy ideig Josef Müller álnéven Németalföldön és Itáliában szobrászként tevékenykedett – Leonard Posch (1750–1831) tirolai származású szobrász közreműködésével például Nápolyban viaszportrékat készített és értékesített.¹⁴² A Karolina nápolyi királyné által kedvelt gróf engedélyt kapott arra is, hogy antik műalkotásokról – köztük William Hamilton vázaggyűjteményének darabjairól – másolatokat készítsen. Bécsbe való visszatérése után, az 1780-as években a Szent István dóm közelében található Stock-im-Eisen-Platzon (egykori nevén Stockameisenplatz) Müller néven egy „Kunstkabinet”-et hozott létre, melyben a Nápolyból hazaszállí-

60. Antonio Canova: Psyché.
Márványszobor. Ince Blundell
Hall, Lancashire

61. Antonio Canova: Ámor és Psyché. Szentpétervár,
Ermitázs

tott műtárgymásolatok bemutatása mellett életnagyságú, színezett, valódi hajjal díszített, felöltöztetett viaszszobrokból kiállításokat rendezett. A hamarosan a császárváros egyik fő látványosságává váló panoptikumi bemutatón a nézők az életképszerűen elhelyezett viaszszobrok – pl. negligzében zongorázó nő, spanyol ruhába öltöztetett furulyázó fiúk – megtekintése közben egy automata madár énekét, illetve óraművekbe épített géphangszerek zenéjét élvezhették. 1789 novemberében Kazinczy is ellátogatott „*Müller viaszból bosszúrozott figurákból álló Kabinet*”-jébe, ahol a Belgrád térképe előtt tanácskozó II. József (1741–1790) és Ernst Gideon von Laudon (1716?–1790) viaszszobra keltette fel érdeklődését.¹⁴³

Deym az élethű viaszfigurákat és az antik szobrok másolatait alkalmanként egy kompozícióban szerepeltette. „*Délután Millernek az az Gróf Dehmnek Kunstgalleriájába. Bonaparte Consulnak posztó-ruhába öltöztetett képe a'*

Vaticanus Apollo pedestáljára támaszkodva áll. A' Győző a' Győzőé mellett, 's a' Régiség' legelső szépségű statuája mellett. Azt hihette volna az ember, hogy a' ki ezt ide állított, Crypto-francus. De mit mondjon, látván, hogy a' reá adott két uniform a' legdurvább posztóból van varrva."¹⁴⁴ – írta Kazinczy 1812-ben 1803 júniusi látogatására visszaemlékezve. Úgy tűnik, viaszszobor és ókori műremek gipszmásolata szerepelt együtt az egyik legsikeresebb attrakcióban is, mely a Gráciák hálósobája nevet viselte, s melyben a nézők egy alvó, sötétedés után alabástrom lámpával megvilágított szépséget leshettek meg. Az alvót figyelő három Gráciát Venus Kallipygos – a Szépfenekű Vénusz – szobrának Nápolyban vásárolt gipszmásolata jelenítette meg úgy, hogy a szerelemistennő alakját tükrök háromszorozták meg. A hangulatot Mozart muzsikája fokozta, melyet a zeneszerző 1790-ben Deym panoptikumának zenélő órája számára komponált.¹⁴⁵ Kazinczy egyik leírásából arra következtethetünk, hogy Deym panoptikumi jelenetek, illetve híres ókori és kortárs szobrok gipszmásolatainak bemutatása mellett egy sajátos „peepshow”-val is igyekezett becsábítani galériájába a közönséget. „*Van egy cabinet, mellybe két ftért bocsátatik be a' Néző, holott az egész Galleriet 20 vagy 40 xrért láthatá. Nem tudván mit fogok ott látni, megnyitátám. Egy meztelen leány egy tükörasztalon áll, hogy a' tükörben láthassa a' szem a' mit különben nem láthatna. Körülte Háremi personnázok, kik a' Nézőt ingereljék. 'S a' Bécsi Polizey ezt elnézi! hiszen a' gondolat 's munka nem is Mívész munka. A' Polizeynak a' Bécsi nép moralitására 's ízletére több gondjának kellene lenni.*”¹⁴⁶ Bár a leírásból nem derül ki egyértelműen, hogy egy eleven hölgy vagy egy élethű viaszfigura mutatta meg a közönségnek azt, amit különben nem láthatna a szem, abból, hogy Kazinczy nemcsak a gondolatot, de a „munkát” sem tartotta művészeknek, inkább az utóbbira következtethetünk.

Az 1804-ben megözvegyült Brunsvik Josefin 1810-ben Adam Christoph Stackelberghez, (1777–1841) az Észtországból letelepedett balti származású német nemesi család tagjához¹⁴⁷ ment feleségül. A Stackelberg család 14 gyermeke közül a legismertebb Otto Magnus Stackelberg (1786–1837) régész, művészettörténész, illetve Gustav Ernst Stackelberg, a bécsi kongresszuson is résztvevő, orosz szolgálatban álló diplomata (1766–1850) volt. Bár Brunsvik Josefin és Stackelberg házassága hamar megromlott, s a férj 1813 körül el is költözött Bécsből, az 1810-es években a másolatgyűjteményt – Kazinczy leveleiből legalábbis úgy tűnik – az ő neve alatt tartották számon.

*

Annak alapján, hogy a művészettörténeti kutatásban a Blaschke Jánoshoz köthető könyvillusztrációkkal kapcsolatos, a Kazinczy-levelezés adatain alapuló tévedések, bizonytalanságok aránya igen magas, feltételezhetjük, hogy ezzel a problémával minden olyan tudományág (irodalomtörténet, könyvtörténet, színháztörténet, történettudomány stb.) kutatói szembesülnek, ame-

lyek a Kazinczy-levelezést forrásanyagként kezelik. Néhány továbbhagyományozódó félreértésnek és pontatlanságnak¹⁴⁸ a tanulmányomban elvégzett tisztázása reményeim szerint megbízhatóbbá, szilárdabbá teszi azt az ismeretanyagot, mely a szintetizáló kutatások alapját jelenti, s hasznos információkat fog nyújtani a Kazinczy-levelezés készülő kritikai kiadásának a szerkesztői számára is.¹⁴⁹

Blaschke János könyvillusztrációinak összegyűjtése és *œuvre*-katalógusba rendezése során egy másik, a fentihez kapcsolódó probléma is felszínre került. A kutatásaim során ismertté vált Blaschke-metszetek száma körülbelül tízszerese annak, amit a hazai szakirodalom eddig számon tartott. Mivel az 1770–1850 közötti időszak hazai és külföldi rézmetszőinek a munkássága alig feltárt, nem állapítható meg, hogy ez az óriási látencia mennyire tipikus az időszak más könyvillusztrátoraira vonatkozóan – annak alapján, hogy a Blaschke által illusztrált kiadványokban néhány népszerű, sokat foglalkoztatott bécsi metszőnek számos metszetével találkoztam, eléggé az lehet. Bár újabban – főleg külföldön – egyre gyakrabban találkozunk egy-egy kiadványtípus – kalendárium- és almanach irodalom, az ifjúság vagy a nők számára írt könyvek, a szórakoztató irodalom stb. – alkalomszerű (kiállítás, konferencia) vizsgálatával, a sokszorosított grafikai anyag feltártságának hiányosságai érinthetik a korszak könyvillusztrálásával foglalkozó hazai és külföldi történeti és elméleti kutatások érvényességének kérdését. A sokszorosított grafikában a 18–19. század fordulóján bekövetkezett stílári és tartalmi változásoknak, a könyvekhez és a bennük található képekhez való olvasói viszonyoknak, a könyvillusztrációk műfaji sokféleségének, s a műfaji preferenciák változásának az átfogó vizsgálata ugyanis – úgy vélem – csak azután lehet sikeres, ha alapkutatásként feltárjuk, rendszerezzük a vizsgálandó anyagot, a könyvillusztrációkat, s pontosítjuk azokat a tévedéseket, melyek az eddig ismert (kevés) anyaggal kapcsolatban a szakirodalomban találhatóak.

JEGYZETEK

- ¹ PAPP Júlia: Adatok Blaschke János rézmetsző (1770–1833) életrajzához. *Művészettörténeti Értesítő* (56) 2007/2. 349–358.; Uó.: *Illusztrátorok, írók és könyvkiadók kapcsolata Bécsben és Pest-Budán a 18–19. század fordulóján* – Blaschke János rézmetsző munkásságának tükrében. *Magyar Könyvszemle* (124) 2008/2. 141–169.
- ² *Kazinczy Ferenc levelezése*. Közéteszi Dr. VÁCZY János. Budapest. I–XXI. kötet. 1890–1911. (Továbbiakban *KazLev*.)
- ³ RÓZSA György: *Kazinczy Ferenc a művészetben*. *Művészettörténeti Értesítő* (6)

1957/2–3. 174–192.; RÓZSA György: *Művészettörténeti jegyzetek a Kazinczy-levelezés 23. kötetéhez*. *Művészettörténeti Értesítő* (10) 1961/1. 30–31.; BASKAI Ernőné: *Gondolatok Kazinczy Ferenc művészettörténeti érdeklődéséről*. Az Egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Füzetei. Eger, 1974. 533–553.; BÁN Imre: *Kazinczy klasszicizmusa*. In *Eszmék és stílusok*. Irodalmi tanulmányok. Budapest, 1976. 229–241.; *Kazinczy Ferenc bibliográfia*. Összeállította: V. BUSA Margit. Miskolc, 1981. I. (1980-ig); *Kazinczy és a könyv-*

- művészet. Haiman György tanulmánya Kazinczynak Poétai berke szövegének, valamint Kazinczy kezdeményezésére készült rézmetszetek hasonmásaival. Budapest, 1981.; ORLOVSZKY Géza: Kazinczy és Zrínyi. Kortárs 25. 1981. 1467–1468.; RÓZSA György: Kazinczy a műbíráló. *Ars Hungarica* (9) 1981/2. 203–209.; CSATKAI Endre: Kazinczy és a képzőművészetek. (1925) Szerk.: GALAVICS Géza. Budapest, 1983.; SINKÓ Katalin: Kazinczy Ferenc és a műgyűjtés. *Ars Hungarica* (11) 1983/2. 269–276.; SZABÓ Péter: Kazinczy portréesztétikája. *Ars Hungarica* (11) 1983/2. 277–285.; FRIED István: Kazinczy és a képzőművészetek. *Ars Hungarica* (14) 1986/2. 165–176.; FRIED István: Képzőművészeti látás és kultúra Magyarországon a 19. század elején. *Ars Hungarica* (17) 1989/2. 147–156.; Kazinczy Ferenc bibliográfia. Összeállította: BUSA Margit. II. (1980–1990) Sátoraljújhely, 1994.; FRIED István: Az érzékeny neoklasszicista. Vizsgálódások Kazinczy Ferenc körül. Sátoraljújhely – Szeged, 1996.; PORKOLÁB Tibor: Panteonizáció és vizuális reprezentáció. *Regio* 15. 2004/3. 82–100.
- ⁴ KAZINCZY Ferenc: Pályám emlékezete. Sajtó alá rendezte ORBÁN László. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009. 195, 197, 211. Blaschke egyik levelének néhány sorából is arra következtethetünk, hogy a ránk maradtnál sűrűbb levélváltás volt közöttük: „*Die beschuldigung, dass ich nicht alle Brife beantwortet hätte, wüsste ich nicht verdient, indem ich mich nicht erinnern kann einen unbeantwortet gelassen zu haben...*” *KazLev* IV. 1893. 1088. levél. 526–527.
- ⁵ Kazinczynak fordított egyveleg írásai. Első kötet. Marmontelnek szívképző regéji. Két könyvben. Széphalom, Abaújban, 1808. Az első könyv illusztrációja (90–91. o. között) antikizáló, az elsővel egybekötött, folyamatos oldalszámozással következő másodiké (144–145. o. között) gótikus templom előtt játszó jelenetet ábrázol. A Ludwig Maillard rajzai nyomán készített metszeteket Kazinczy 1806 elején kapta kézhez: „*Blaschkétől veszem a Majlárd után dolgozott Alcimachus és Két Szerencsétlen rezei-*
- nek lenyomottát.*” – olvashatjuk a költő 1806. január 25-i naplóbejegyzésében. KAZINCZY i. m. 2009. 215. Alcimachus Jean-François Marmontel (1723–1799) Négy Palack című regéjének a főszereplője, s a francia író műve a Két szerencsétlen is. KAZINCZY i. m. 2009. 1203.
- ⁶ Herczeg Rochefoucauldnek maximái és morális reflexiói, három nyelven. Németre fordította Schultz, magyarra Kazinczy Ferenc. Bétsben és Triestben, Geisztinger Könyvárosnál. 1810. A Blaschke-metszeteket tételesen ismertető eddigi hazai szakirodalom a Kazinczy András portrét számon tartotta, a Marmontel és a Rochefoucauld kötetekhez készített illusztrációkat azonban nem. SZENDREI János–SZENTIVÁNYI Gyula: Magyar Képzőművészek Lexikona. Budapest, 1915. 212.; PATAKY Dénes: A magyar rézmetszés története, Budapest, 1951. 87. A Marmontel fordítást díszítő Blaschke metszeteket említi: CSATKAI i. m. 1983. 75.
- ⁷ NAGY Iván: Magyarországi képzőművészek a legrégebbi időktől 1850-ig. Századok művészet. Haiman György tanulmánya Kazinczynak Poétai berke szövegének, valamint Kazinczy kezdeményezésére készült rézmetszetek hasonmásaival. Budapest, 1981.; ORLOVSZKY Géza: Kazinczy és Zrínyi. Kortárs 25. 1981. 1467–1468.; RÓZSA György: Kazinczy a műbíráló. *Ars Hungarica* (9) 1981/2. 203–209.; CSATKAI Endre: Kazinczy és a képzőművészetek. (1925) Szerk.: GALAVICS Géza. Budapest, 1983.; SINKÓ Katalin: Kazinczy Ferenc és a műgyűjtés. *Ars Hungarica* (11) 1983/2. 269–276.; SZABÓ Péter: Kazinczy portréesztétikája. *Ars Hungarica* (11) 1983/2. 277–285.; FRIED István: Kazinczy és a képzőművészetek. *Ars Hungarica* (14) 1986/2. 165–176.; FRIED István: Képzőművészeti látás és kultúra Magyarországon a 19. század elején. *Ars Hungarica* (17) 1989/2. 147–156.; Kazinczy Ferenc bibliográfia. Összeállította: BUSA Margit. II. (1980–1990) Sátoraljújhely, 1994.; FRIED István: Az érzékeny neoklasszicista. Vizsgálódások Kazinczy Ferenc körül. Sátoraljújhely – Szeged, 1996.; PORKOLÁB Tibor: Panteonizáció és vizuális reprezentáció. *Regio* 15. 2004/3. 82–100.

- ⁴ KAZINCZY Ferenc: Pályám emlékezete. Sajtó alá rendezte ORBÁN László. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009. 195, 197, 211. Blaschke egyik levelének néhány sorából is arra következtethetünk, hogy a ránk maradtnál sűrűbb levélváltás volt közöttük: „*Die beschuldigung, dass ich nicht alle Brife beantwortet hätte, wüsste ich nicht verdient, indem ich mich nicht erinnern kann einen unbeantwortet gelassen zu haben...*” KazLev IV. 1893. 1088. levél. 526–527.
- ⁵ Kazinczynak fordított egyveleg írásai. Első kötet. Marmontelnek szívképző regéji. Két könyvben. Széphalom, Abaújban, 1808. Az első könyv illusztrációja (90–91. o. között) antikizáló, az elsővel egybekötött, folyamatos oldalszámozással következő másodiké (144–145. o. között) gótikus templom előtt játszódó jelenetet ábrázol. A Ludwig Maillard rajzai nyomán készített metszeteket Kazinczy 1806 elején kapta kézhez: „*Blaschkétól veszem a Majlárd után dolgozott Alcimachus és Két Szerencsétlen rezeinek lenyomottát.*” – olvashatjuk a költő 1806. január 25-i naplóbejegyzésében. KAZINCZY i. m. 2009. 215. Alcimachus Jean-François Marmontel (1723–1799) Négy Palack című regéjének a főszereplője, s a francia író műve a Két szerencsétlen is. KAZINCZY i. m. 2009. 1203.
- ⁶ Herczeg Rochefoucauldnek maximái és morális reflexiói, három nyelven. Németre fordította Schultz, magyarra Kazinczy Ferenc. Bétsben és Triestben, Geisztinger Könyvárosnál. 1810. A Blaschke-metszeteket tételesen ismertető eddigi hazai szakirodalom a Kazinczy András portrét számon tartotta, a Marmontel és a Rochefoucauld kötetekhez készített illusztrációkat azonban nem. SZENDREI János–SZENTIVÁNYI Gyula: Magyar Képzőművészek Lexikona. Budapest, 1915. 212.; PATAKY Dénes: A magyar rézmetszés története, Budapest, 1951. 87. A Marmontel fordítást díszítő Blaschke metszetekeket említi: CSATKAI i. m. 1983. 75.
- ⁷ NAGY Iván: Magyarországi képzőművészek a legrégebb időktől 1850-ig. Századok (8) 1874, 30–32. A sorozat részei: 25–44, 84–102, 185–206, 285–287.
- ⁸ Az 1840-es években Kazinczynak Kis Jánossal (1842) és Szentgyörgyi Józseffel (1845), az 1860-as években pedig Guzmics Izidorral (1860), Kisfaludy Károllyal (1860) és Dessewffy Józseffel (1860–1864) folytatott levelezése jelent meg. Blaschke neve szerepelt a Kazinczy Gábor által kiadott, Kazinczy Ferenc levelezése Berzsenyi Dániellel. 1808–1831. Pest, 1860. című kötetben (135, 147). Az Erdélyi leveleket 1880-ban Abafi Lajos adta ki Kazinczy Ferenc összes művei IV. kötetként.
- ⁹ Művészet (3) 1904/5. 345–346.
- ¹⁰ Újhelyi Dayka Gábor’ Versei. Öszveszedte ’s kiadta barátja Kazinczy Ferencz. Pesten, Trattner Mátyásnál, 1813. — Kazinczynak Poetai Berke. Pesten, Trattner Mátyásnál, 1813.
- ¹¹ Művészet (3) 1904/3. 207. Az idézett hely: KazLev IV. 1893. 1088. levél. 526–527.
- ¹² Művészet (3) 1904/4. 271. Az idézett hely: KazLev X. 1900. 2276. levél. 28. Kazinczy és a grazi születésű, Pesten letelepedett Johann Neidl (1776 (?)-1831 (?)) kapcsolatához ld.: Művészet (3) 1904/4. 271.
- ¹³ Szendrei-Szentiványi i. m. 1915. 210.
- ¹⁴ KazLev IV. 1893. 1088. levél. 526–527. Csatkai Endre 1925-ben írt, de csak 1983-ban nyomtatásra került Kazinczy-könyvében nem vette át azt az adatot, hogy a Dayka-kötet, a Poetai Berek és az Osszián-kötet metszeteit Blaschke készítette. Bár Csatkai a Kazinczy által illusztráltatott könyvek listáját feltehetően autopszia alapján készítette el, jegyzéke „*azóta több ponton módosult...*” CSATKAI i. m. 1983. 75.
- ¹⁵ PATAKY i. m. 1951. 91. A hazai kutatók közül Blaschke munkái közül eddig a legtöbbet – 162 tételt – Pataky Dénes gyűjtötte össze, melyek közül 76 tételt – a SZENDREI-SZENTIVÁNYI-féle lexikon forrásához hasonlóan – Joseph von Hormayr 1807 és 1814 között 20 kötetben megjelentetett Oesterreichischer Plutarch-jának arcképei tesznek ki. Pataky katalógusában Blaschke szerepel a legtöbb metszettel. PATAKY i. m. 1951. 87–91. Blaschke oeuvre-jébe kutatásaim szerint valójában kb. 1600 illusztráció tartozik.
- ¹⁶ Saur Allgemeines Künstlerlexikon. Band 52, München–Leipzig, 2006, 296.

- ¹⁷ PATAKY i. m. 1951. 130. A Dayka-kötet illusztrációinak metszőjeként Gerstner említ: HAIMAN i. m. 1981. 197.; CSATKAI i. m. 1983. 76.
- ¹⁸ „Kazinczy keze írása s alább is a szavak közé írt jegyzetek, a melyek az eredetiben a hozzájuk tartozó szók fölé vannak írva.” KazLev IV. 1893. 1088. levél. 526–527.
- ¹⁹ Antiquités étrusques, grecques et romains Tirées du Cabinet de M. Hamilton envoyé extraordinaire et plenipotentaire de S. M. Britannique en coup de Naples I-IV. Nápoly, 1766–1767.; Account of the discoveries at Pompeii. London, 1777.; Collection of Engravings from ancient vases mostly of pure Greek Workmanship... Published by M. W. Tischbein at Naples. Vol. I-II. 1791–1795. etc.
- ²⁰ SZILÁGYI Márton: A „titkos bú” poétája? Dayka Gábor kánonizálásának kérdőjelei. In A magyar irodalmi kánon a XIX. században. Szerk.: TAKÁTS József. Budapest, 2000. 73–87. (Megjelent még: Irodalomtörténeti Közlemények (104) 2000/5–6, 603–616.; SZILÁGYI Márton: Határpontok. Budapest, 2007. 149–163.); HÁSZ-FEHÉR Katalin. Tanulmányfejek. Kazinczy Dayka-portréjának és Berzsenyi-kanonizációjának párhuzamai. In Klasszikus – magyar – irodalom – történet. Tanulmányok. Szerk.: LABÁDI Gergely és DAJKÓ Pál. Szeged, 2003. 33–73.; SZÜCS Zoltán Gábor: „Ad eum qui de tenebris te protulit”. Kazinczy 1813-as Dayka-kiadásának helye Dayka Gábor értelmezéstörténetében. In Nympholeptusok. Test, kánon, nyelv és költőiség problémái a 18–19. században. Szerk.: SZÜCS Zoltán Gábor és VADERNA Gábor. Budapest, 2004. 66–103. A Dayka-portréről: 69–74.
- ²¹ V. BUSA Margit: Kazinczy Ferenc kéziratgyűjteménye Münchenben. Irodalomtörténeti Közlemények (85) 1981/4. 442–458.
- ²² KazLev III. 1892. 572. levél. 24. Kininger adatai szerepeltek azon a listán, melyet Kazinczy 1802 körül készített, s mely bécsi festők, rajzoló, rézmetszők nevét és lakcímét – tehát elérhetőségét – tartalmazta. Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára, Szemere Tár (B 14), I. kötet, XXXI. Vö.: Fried i. m. 1989. 156.
- ²³ V. BUSA i. m. 1981. 445. Visszaemlékezések alapján akarta elkészíttetni 1822-ben Batsányi János Faludi Ferenc portréját, hogy Faludi kiadandó verseskötetét díszítse vele. PAPP Júlia: Bitnicz Lajos és a régiségtudomány. Budapest, 2009. 63–64.
- ²⁴ KAZINCZY i. m. 2009. 195.
- ²⁵ Blaschke 1807-ben a következő zsebkönyvek illusztrációin dolgozhatott: Historisches Taschenbuch. Mit besonderer Hinsicht auf die Oesterreichischen Staaten. Dritter Jahrgang. Geschichte des Jahres 1803. Wien, 1807.; [Josef WIDEMANN–Max FISCHEL]: Taschenbuch für Freunde schöner vaterländischer Gegenden. Dritter Jahrgang. Wien, 1807., vagy a kiadványok következő évfolyamának metszetein.
- ²⁶ V. BUSA i. m. 1981. 445–446.
- ²⁷ Újhelyi Dayka Gábor versei... i. m. 1813. XLVIII.
- ²⁸ „Csak a haj fürtözését változtatta meg Gerstner József, aki itt egy „Orpheus-gemmat” használt mintául.” CSATKAI i. m. 1983. 103.; SZÜCS i. m. 2004. 70. Szücs Zoltán Gábor részletesen ismerteti a gemma vélt elvesztésének történetét.
- ²⁹ „Minekutánna a’ Mélt. Úr; a’ mint írja, örömet venne még most is Gemmákat (Originalisokat Fejedelmeknek való; privatus erszény azt el nem bírja, és a’ mit úgy venni lehetne, az mind falsche Waare).” – írta 1805-ben Kazinczy Cserey Farkasnak. KazLev III. 1892. 760. levél. 336.
- ³⁰ GESZTELYI Tamás–RÁCZ György: Antik gemmapecsétek a középkori Magyarországon. Antike Gemmensiegel im mittellalterlichen Ungarn. Debrecen, 2006. 5–10. Vö.: GESZTELYI Tamás: Pannoniai vésett ékkövek. Budapest, 1998.; Gemme dalla corte imperiale alla corte celeste. Cura scientifica di G. Sena Chiesa. Università degli Studi di Milano, 2002.
- ³¹ RADNÓTI Sándor: Eruditus és connoisseur. In „Nem súlyed az emberiség!”... Album amicorum Szörényi László LX. Születésnapjára. Főszerkesztő: JANKOVICS József. Budapest, 2007. <http://www.iti.mta.hu/szorenyi60.html>. 1220–1221. Vö.: FRANCIS HASKELL: History and Its Images. Art and the Interpretation of the Past. New York, 1995. 13.

- ³² KazLev III. 1892. 757. levél. 331.
- ³³ KazLev III. 1892. 760. levél. 336. Vö.: SINKÓ Katalin: Adatok a magyar műgyűjtés történetéhez. In Művészet és felvilágosodás. Művészettörténeti tanulmányok. Szerk.: ZÁDOR Anna és SZABOLCSI Hedvig. Budapest, 1978. 551. Philipp Daniel Lippert (1702–1785), a meissenai, majd a drezdai porcelángyár rajzolója a pecsétek, gemmák másolására alkalmas anyagot állított elő. *Dactyliothecae Universalis signorum exemplis nitidis redditae...* Edidit Philippus Dan. Lippert. Lipsiae 1755–1762. című munkájában több mint 3000 másolat leírását tette közzé, s árusították a gemmamásolatokat is.
- ³⁴ KazLev III. 1892. 769. levél. 354–356. „*A' pecséteket igen nagyon köszönöm. Szép metszésűek. Az a' kalapos fejecske egy igen jó ábrázat. Már bosszankodtam a' tyrolisi costümrre, de eszembe jutta Ciceroból, hogy petasatusok ott is fordulnak elő.... A' Mélt. Úr gyűjteménye igen szép. Olly nagy barátja e a' Mélt. Úr minden mesterség-ágainak? ...[...]. Én részemről a' tájfestést (Landschaft) szeretem leginkább.*” – írta Kazinczy nem sokkal később Csereynek. KazLev III. 1892. 779. levél. 371. „*A' Gemmákat nagyon óhajtom látni, még pedig artista szemmel. Nem régiségeket nézem majd, hanem szép formájokat. Tegnap Rhédey Lajosnak mutattam és egy szép Asszonyágnak... azokat, a' mellyeket a' Mélt. Úr leveleiben kaptam.*” – írta máskor is. KazLev III. 1892. 787. levél. 389. 1816-ban Cserey megígéri Kazinczynak, hogy elküldi gyűjteménye katalógusát, s vázlatosan ismerteti a kollektió jellegét. KazLev XIV. 1904. 3312. levél. 413. Vö.: Ifjabb Cserey Farkas (1773–1846) Írta: vitéz GYÖRE Pál. Nagykőrös, 1944. 43–45.
- ³⁵ Blaschke Apolló-fejes metszete tudásom szerint két bécsi kiadványban jelent meg: *Handbuch der deutschen Dicht- und Redekunst*, aus Beispielen entwickelt von K. L. Schaller. Erster Theil. Wien 1806. Im Verlage bei Anton Doll.; *Gedichte*. Von Anton Ferdinand DREXLER. Wien, bey Anton Doll. Gedruckt bey Anton Strauß. 1816. A metszet rajza nem Blaschke invenciója volt: ugyanez az ábrázolás díszítette

a *Musen-Almanach* 1796-os évfolyamát (*Musen-Almanach für das Jahr 1796*. Herausgegeben von Schiller. Neustrelitz, bei dem Hofbuchhändler Michaelis. Az illusztrációt 1795-ben Franz Bolt rajzolta és metszette.) A Belvederei Apolló álló ovális keretben elhelyezett, profilban ábrázolt feje látható egy 1783-ban Lipcsében megjelent irodalmi kiadvány címlapján is: *Für Aeltere Litteratur und Neuere Lectüre*. Quartal-Schrift. Erstes Stück. Leipzig 1783. verlegts Johann Gottlob Immanuel Breitkopf. A metszet jelzése: Seydelmann del. E. G. Krüger sc. Dresdae. Bár az 1783-as illusztráción csak a szobor fejét és nyakát, míg a *Musen-Almanach*-ban s Blaschke metszetén a szobor ruhával félig fedett vállát is látjuk, nem zárható ki, hogy a lipcsei könyv címlapképe volt az előképe a későbbi metszeteknek.

- ³⁶ Kazinczy megjegyzése, hogy ti. most már nem Vatikáni, hanem Párizsi Apolló a neve, arra utal, hogy a napóleoni hadjáratok során – számos más itáliai antik szoborral és nyugat-európai országokból származó műkincsekkel együtt – ez az ókori emlék is Párizsba, az 1803-ban Musée Napoleon-ra átkeresztelt Louvre-ba került. Az antik szobrok „átköltöztetésére” Kazinczy máshol is utal: „*Te tehát azt az Ifjat, a' kit a' Természet a' Faragásra vagy Architektúrai tudományra szállít, a' helyett hogy a' Róma omladékait nézetnél vele, vagy a' Szejne' partjaira költözött Vaticánusi Apollót, Laocoont, Torsót etc. etc. az Ázsia' kunyhójának rajzolgatása végett a' Dón mellé igazítod?*” – írja 1805-ben Cserey Farkasnak. KazLev III. 1892. 741. levél. 303.
- ³⁷ KazLev X. 1900. 2341. levél. 169. A levélrészletet említi: FRIED i. m. 1986. 175.
- ³⁸ KazLev X. 1900. 2487. levél. 498–499.
- ³⁹ *Taschenkalender für Freunde des Vergnügens mit Scenen aus den beliebtesten Balletten, Opern und Schauspielen*. 1798. Wien. Orpheus und Eurudice. IV. Act. Jelletlen rézmetszet szeptember hónaphoz.
- ⁴⁰ „*Die Kleidung – ein Ung. Peltz etc.*” KazLev III. 1892. 572. levél. 24.
- ⁴¹ KazLev VI. 1895. 1338. levél. 35. (MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4-r. 194. sz.)

- ⁴² Dr. CZÁKÓ Elemér: *Árnykérajzolatok. Rajzolta Kazinczy Ferenc maga' kezével.* Budapest, 1928. 9.
- ⁴³ CZÁKÓ i. m. 1928. 10.
- ⁴⁴ KazLev VII. 1896. 1727. levél. 411.
- ⁴⁵ Az 1804-ben metszett portré Kis János Kazinczy Ferencnek öszvekelésére Szendrei Gróf Török Sophia Antóniával... Bécs, 1805. című kiadványa címlapelőzéke volt.
- ⁴⁶ MTAK Kézirattár, Kazinczy Ferenc kéziratok hagyatéka. K 610 [korábban: Tört. 4° 15.] 73v.
- ⁴⁷ KazLev VIII. 1898. 1941. levél. 336.
- ⁴⁸ KazLev IX. 1899. 2050. levél. 45.
- ⁴⁹ KazLev X. 1900. 2289. levél. 55.
- ⁵⁰ KazLev X. 1900. 2297. levél. 74.
- ⁵¹ Kazinczy rajzáról készített metszetként említi a Dayka portrét: RÓZSA i. m. 1957. 176.
- ⁵² KazLev X. 1900. 2311. levél. Kazinczy Helmecczynek 1812. szept. 10. 111. MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4r. 119. sz. Helmecczi Mihályra vonatkozó irodalom és levelezések. Kazinczy Ferenc levelei Helmecczi Mihályhoz. 15/a.
- ⁵³ Kazinczy feljegyzése téves, a Herkules dorongját ábrázoló metszet valójában az I. kötet II. részében található. Bernard de MONTFAUCON: *L'Antiquité expliquée et représentée en figures...* A Paris, 1719–1724. Tome Premier... Seconde Partie. 1719. CXXXII. Pl. a la 218 page. T. I. 6. kép
- ⁵⁴ MONTFAUCON i. m. 1719–1724. Tome Premier, Première Partie. 1719. CXV. Pl. a la 182. page T. I. 2. kép. Ezt a motívumot ábrázolja A. F. Gori: *Museum Florentinum...* 1732, II. kötet, I. tábla, 1. képe is. Mind az eredeti antik gemmát, mind a Gori és a David-féle illusztrációt közli: Antonio Giuliano: *I Cammei della Collezione Medicea nel Museo Archeologico di Firenze.* Roma – Milano, 1989. 158–159. A motívumot Kazinczy – mint 1807 áprilisában Cserey Farkashoz írt leveléből kiderül – fel akarta használni a Csokonai-síremléken is: „...Azonban hogy szegénységből vagy fősvénységből ne látassunk illet állítani, azon félyül hogy okainkat a' Publicumnak élébe tesszük, Stuck munkával holmi apró ékesítéseket adhatnánk neki, p. o. dóriai rendű triglipheket a' párkányoztatban, 's egy
- másfél réfnyi szélességű, egy réfnyi magasságú fővenykőből (nem márványból) faragandó bas-reliefet valamely régi gemma vagy egyéb metszés szerint. [...] Az említett bas-relief lehetne az oroslánon nyereg formán ülő 's lantot pengető Amor. Meg van a' kép Montfauconban 's nem lenne nehéz azt szerencsésen kifaragtatni.”* KazLev IV. 1893. 1095. levél. 539–540.
- ⁵⁵ KazLev X. 1900. 2276. levél. 28–29.
- ⁵⁶ Excerpta ex Montfaucon et II. Tomis Herculeum Reliquia in Bibliotheca Universitatis Pesthiensis 1792. men. Xbri. MTAK Kézirattár. Magy. Ir. RUI 2° 1. vö.: GERGYE László: *Kazinczy Ferenc kéziratok hagyatéka.* Budapest, 1993. 120.
- ⁵⁷ *L'Antichita di Ercolano. Le pitture Antiche d'Ercolano e contorni incise con Qualche Spiegazione.* Tomo primo. Napoli MDCCCLVII. Nella Regia Stamperia. Tavola XVII. 95.
- ⁵⁸ „*Comparatus pro Bibliotheca Pestiensis. o. S. Pauli...per Admodum R. P. Paulum Eszterházy priorem Provincialem H. Th[eol.] D[octorem] Anno 1765.*”
- ⁵⁹ *Le Antichita di Ercolano. Pitture.* Tomo primo. In Roma MDCCCLXXXIX. Con Licenza de' Superiori. Tav. 21.
- ⁶⁰ A szfinxes motívum – mint Kazinczynak a rajz mellé írt megjegyzése (T. V. Pl. II. Lampes) mutatja – Montfaucon albumának 5. kötetében, a II. táblán található.
- ⁶¹ KISS Endre József (szerk.): *Kazinczy Ferenc könyvtári gyűjteménye Sárospatakon.* Sárospatak, 2006. (Acta Patakina XIX.) 17. (A könyv 1116. számmal szerepelt az egykori katalógusban.)
- ⁶² MONTFAUCON i. m. 1719–1724. Tome Premier... Seconde Partie. 1719. CXXXII. Pl. a la 218 page. T. I. 6. kép.
- ⁶³ Saur Allgemeines Künstlerlexikon. Band 36. München–Leipzig, 2003. 404.
- ⁶⁴ KazLev VIII. 1898. 1911. levél. 274.; 1941. levél. 336.
- ⁶⁵ KazLev XI. 1901. 2497. levél. 14–15. Az antikizáló illusztrációk alkalmankénti véletlenszerű felhasználását jelzi, hogy 1814-ben saját munkája kapcsán a következő kérdéssel fordult Helmecczyhez: *Készen van-e „a' Szívkepző Regék' és Paramytheek' kötete? hány lapot teszen, 's hogy sült-el a'*

- Révai' büszkje? 's mi a' vignette ott? Laokoon e, vagy Apollo Vaticanus?'* KazLev XII. 1902. 2769. levél. 176–177.
- ⁶⁶ HÁSZ–FEHÉR Katalin: A strukturált irodalom kánonképzési paradoxonai: a Tövisék és Virágok. In Közösségi és elkülönülő irodalmi programok a 19. század első felében. (Fáy András irodalomtörténeti helye). Debrecen, 2000. 83.
- ⁶⁷ L'Antichita di Ercolano 1757, Tavola XVIII. 99.
- ⁶⁸ Kazinczynak fordított egyveleg írásai. Első kötet. Marmontelnek szívképző regéji. Két könyvben. Széphalom, Abaújban, 1808.
- ⁶⁹ KazLev III. 1892. 817. levél. 434.
- ⁷⁰ KazLev XI. 1901. 2616. levél. 269.
- ⁷¹ A Marmontel kötet utolsó oldalán Kazinczy a „A' Munka' vevőjéhez.” szolt: a sorozat – írja – 5 kötetből fog állni, s minden kötetben egy híres hazafi képe, s legalább két Octavréz és 3 vignetta lesz. A tervezett kötetek Osszián, Denis, Klopstock, Lessing munkáinak fordításait tartalmazták volna. A Lessing-kötethez Kazinczy – úgy tűnik – szintén Blaschkétól kért illusztrációt: „*Sylvesternek két árkusa érkezik Trattnertől correctúra végett, 's Blaschkétól a' Kazinczy András képe 's Emilia Galottinak rajzolatja.*” – írta diáriumába Lessing Emilia Galotti című tragédiájára (1772) utalva 1806. március 14-én. Kazinczy i. m. 2009. 217. Bár Kazinczy Lessing darabját már munkácsi fogsága alatt is fordította, s a fentiek szerint elkészíttette hozzá az illusztrációt is, a kötet végül csak 1830-ban, Bajza József kiadásában jelent meg. i. m. 1203.
- ⁷² KAZINCZY i. m. 2009. 197.
- ⁷³ Vincze István Kazinczy kocsisa volt. Vö.: KISS Endre József: Az Érmellék Kazinczy Ferenc emlékezetében. In http://www.nyelvmuz.hu/publikaciok/kazinczy_es_kora/ermellek.pdf 4.
- ⁷⁴ KAZINCZY i. m. 2009. 211. Vincze István Kazinczy kocsisa volt. Blaschke ebben az időben Sigmund Perger rajza nyomán egy bécsi Osszián-fordításhoz is készített illusztrációt (Ossian's Gedichte. Rhytmisch übersetzt von J. G. Rhode. Erster Theil. Wien 1804. In Commission bei Anton Doll), mely a Kazinczy által is lefordított Karrik-Thúra egyik jelenetét ábrázolta. Vö.: Porkoláb Tibor: „Azon egy üdöben, a' hazának, erőnkhez képest éltünk. Kazinczy Ferenc és Virág Benedek levelezése. In Új Hegyvidék (2) 2007/3–4. 200.
- ⁷⁵ Herczeg Rochefoucauld-nak... i. m. 1810.
- ⁷⁶ KazLev VIII. 1898. 1848. levél. 120.
- ⁷⁷ Annalen der Literatur und Kunst des In- und Auslandes. Vierter Band. October, November, December. Wien, 1810. Im Verlage bey Anton Doll. 400.
- ⁷⁸ CSATKAI i. m. 1983. 75.
- ⁷⁹ Kazinczy Ferenc' munkái. Szép irodalom. 1–9. kötet. Pesten, Trattner János Tamásnál. 1814–1816. Vö.: MARGÓCSY István: Kazinczy Osszián-fordítása, posztmodern szemmel. Irodalomtörténet (Új folyam XL) 2009/4. 413–427.
- ⁸⁰ Újhelyi Dayka Gábor' Versei... i. m. 1813.
- ⁸¹ Művészet (3) 1904/3. szám. 207.
- ⁸² SZENDREI-SZENTIVÁNYI i. m. 1915. 210.
- ⁸³ PATAKY i. m. 1951. 91. A Poétai berek vignettáját a metsző neve nélkül említi: HAIMAN i. m. 1981. 197.; CSATKAI i. m. 1983. 76.
- ⁸⁴ KazLev IX. 1899. 2161. levél. 308.
- ⁸⁵ KazLev X. 1900. 2269. levél. 9.
- ⁸⁶ KazLev X. 1900. 2276. levél. 28.
- ⁸⁷ Berzsényi Dániel' Versei. Kiadá Helmeccy Mihály. Pesten Trattnernél 1813.; Berzsényi Dániel' Versei, kiadta egy kalauz Értekezéssel megtoldva barátja Helmeccy Mihály. Második megbővített kiadás. Pesten, Trattner János Tamásnál 1816.
- ⁸⁸ Bár a Berzsényi portré Blaschke általi rézre metszéséről a Művészetben a Kazinczy-levelezés alapján említést tettek, a rézmetsző munkái között nem sorolták fel. Művészet 1904 (III) 3. sz. 207.; Művészet 1904 (III) 5. sz. 345–346. A későbbi művészettörténeti és könyvtörténeti szakirodalom a metszetet számon tartotta Blaschke művei között: SZENDREI-SZENTIVÁNYI i. m. 1915. 210.; PATAKY i. m. 1951. 89.; HAIMAN i. m. 1981. 197. vö.: KazLev IX. 1899. 2248. levél. 498–500.; KazLev X. 1900. 2269. levél. 9.; KazLev X. 1900. 2274. levél. 21.; KazLev X. 1900. 2275. levél. 24–25.; KazLev X. 1900. 2296. levél. 72–73.; KazLev X. 1900. 2297. levél. 75.; KazLev X. 1900. 2327. levél. 140.; KazLev X. 1900. 2379. levél. 238.; KazLev X. 1900. 2390. levél.

- 263.; KazLev X. 1900. 2476. levél. 464.; BÉCSY Ágnes: Berzsenyi Dániel. Budapest, 2001. 161, 173, 189. A Bécsy által többször említett Blaschke-miniatűr feltehetően J. Schornnak az MTA Művészeti Gyűjteményében őrzött miniatűrje lehet, mely alapján Blaschke a Berzsenyi-portrét rézbe metszette. Vö.: A Magyar Tudományos Akadémia és a művészetek a XIX. században. Szerk.: SZABÓ Júlia – MAJOROS Valéria. Budapest, 1992. Kat. 26b, 56.; A Magyar Tudományos Akadémia képzőművészeti kincsei. Budapest, 2004. 159.
- ⁸⁹ KazLev X. 1900. 2390. levél. 263. Vö.: HÁSZ-FEHÉR Katalin: A kánon építésének és leépítésének stratégiái Kazinczynál. A Bácsmegeyeinek gyötrelmei. In A magyar irodalmi kánon a XIX. században. Szerk.: TAKÁTS József. Pécs, 2000. 42.; PORKOLÁB Tibor: Panteonizáció és vizuális reprezentáció. In Régio (15) 2004/3. 87–88.
- ⁹⁰ MONTFAUCON im. 1719–1724. Tome Premier... Premiere Partie. CXXII. Pl. a la 192 page T. I. 5. kép.
- ⁹¹ KazLev XIX. 1909. 4286. levél. 14. A reprodukciót legutóbb közölte: GALAVICS Géza: Az angolkert mint utópia. Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián. Budapest, 2002. 30.
- ⁹² Kis János versei. Kiadta Kazinczy Ferencz. Második kötet. Pesten, Trattner János Tamásnál, 1814.
- ⁹³ Művészet (3) 1904/3. szám. 207.
- ⁹⁴ SZENDREI-SZENTIVÁNYI i. m. 1915. 210.; „152. Socrates a három Grácia előtt. (Kis János művei, II. köt.)” PATAKY i. m. 1951. 91.
- ⁹⁵ „Kis János versei, 1815... II. Sokrates, mint szobrász (Kininger rajza után Blaschke)” CSATKAI i. m. 1983. 76.
- ⁹⁶ HAIMAN i. m. 1981. 199.
- ⁹⁷ Kazlev IX. 1899. 2118. levél. 204.
- ⁹⁸ KazLev IX. 1899. 2200. levél. 387.
- ⁹⁹ KazLev IX. 1899. 2238. levél. 483.
- ¹⁰⁰ Vincenz Raimund Grüner (1771–1832) bécsi rézmetsző és író. Saur Allgemeines Künstlerlexikon. Band 63. München–Leipzig 2009, 378–379.
- ¹⁰¹ KazLev X. 1900. 2272. levél. 19.
- ¹⁰² KazLev X. 1900. 2274. levél. 23.
- ¹⁰³ KazLev XI. 1901. 2616. levél. 269.
- ¹⁰⁴ Kis János versei. Kiadta Kazinczy Ferencz. Első kötet. Pesten, Trattner János Tamásnál, 1815. VI.
- ¹⁰⁵ Görög és római Mythologia, vagy-is a' régi görögök és rómaiak költött isteneiknek és félisteneiknek mesés történetei. Fordította Kis János. Negyvennégy rézre metezett képekkel, mellyek régi munkájú mestersegesen metzett kövekből rajzoltattak-le. Pozsonyban, Weber Simon Péter költséggével és betűivel, 1805. Kis János egyik levelében arról tájékoztatta Kazinczyt, hogy lefordítja és kiadja Tobias Damm népszerű mitológiáját. KazLev III. 1892. 678. levél. 198.
- ¹⁰⁶ Einleitung in die Götter-Lere und Fabel-Geschichte der ältesten Griechischen und Römischen Welt. Nebst einem Anhang und nöthigen Kupfern. Durch Christian Tobias Damm... Berlin 1776.
- ¹⁰⁷ Báróczynak minden munkái. Újra kiadta Kazinczy Ferencz. I–VIII. Pesten Trattner János Tamásnál, 1813–1814.
- ¹⁰⁸ Művészet (3) 1904/3. 207.
- ¹⁰⁹ KazLev X. 1900. 2487. levél. 498–500.
- ¹¹⁰ KazLev XI. 1901. 2497. levél. 14–15. MTAK Kézirattár, M. irod.lev. 4r. 119. sz. Helmecki Mihályra vonatkozó irodalom és levelezések. Kazinczy Ferencz levelei Helmecki Mihályhoz. 28/b.
- ¹¹¹ Feltehetően azért kérte Kazinczy említett, 1812-ben írt levelében Helmeczyt az Egyetemi Könyvtárban tanulmányozott könyvek adatainak pontosítására, hogy itt közölhesse őket.
- ¹¹² „Itt küldöm újra dolgozva Báróczyhoz az Előbeszédet.” – írta Kazinczy már 1813. július 21-én Helmeczynek, ez a változat azonban nem maradt fenn. KazLev X. 1900. 2486. levél. 32.
- ¹¹³ HAIMAN i. m. 1981. 197–198.; CSATKAI i. m. 1983. 76.
- ¹¹⁴ Báróczy 1. kötet = XXI. tábla; Báróczy 2. kötet = XXII. tábla; Báróczy 3. kötet = XXIII. tábla; Báróczy 4. kötet = Tab. I.; Báróczy 5. kötet = VIII. tábla; Báróczy 6. kötet = I. tábla; Báróczy 7. kötet = XXII. tábla; Báróczy 8. kötet = XXI. tábla. (A táblák sorszámozása kétszer kezdődik.)
- ¹¹⁵ „Graveur de la Chambre et du Cabinet de Monsieur (Louis XVIII)”. Saur Allgemei-

- nes Künstlerlexikon, Band 24. München–Leipzig 2000. 427.
- ¹¹⁶ Le Muséum de Florence, ou Collection des pierres gravées, statues, médailles et peintures, Qui se trouvent à Florence, principalement dans le Cabinet du Grand-Duc de Toscane, Dessiné & gravé par F. A. David, Graveur de sa Majesté le Roi de Prusse, de la Chambre et du Cabinet de Monsieur, Membre Honoraire de l'Académie Royale de Peinture et Sculpture de Berlin avec des explications francaises par F. V. Mulot... Paris, 1787–1803, 1–8. kötet.
- ¹¹⁷ Le Muséum de Florence... Tome cinquieme (V) Medailles antiques. Paris, 1787. A két részből álló kötet kísérő szövegét nem Francois Valentin Mulot, hanem Sylvain Marechal írta. Báróczy 1. kötet = XLII. tábla; Báróczy 2. kötet = XLIV. tábla; Báróczy 3. kötet = XLV. tábla; Báróczy 4. kötet = IV. tábla; Báróczy 5. kötet = XXII. tábla; Báróczy 6. kötet = XI. tábla; Báróczy 7. kötet = XLIV. tábla; Báróczy 8. kötet = XLII. tábla.
- ¹¹⁸ KazLev X. 1900. 2271. levél. 15.
- ¹¹⁹ KazLev XI. 1901. 2568. levél. 171.
- ¹²⁰ KazLev XI. 1901. 2608. levél. 254–256.
- ¹²¹ KazLev XI. 1901. 2702. levél. 479.
- ¹²² KazLev XI. 1901. 2702. levél. 481.
- ¹²³ 1. kötet: Apollo Vaticanus; 2. kötet: Venus Medicis; 3. kötet: Antinous; 4. kötet: Flóra; 5. kötet: Laocoon; 6. kötet: Pallas; 7. kötet: Dea Róma; 8. kötet: Terpsichore; 9. kötet: Psyche. A könyvdísznek szánt antik motívumokkal Kazinczy feljegyzéseiben és verseiben is találkozunk. Egyik kéziratában 2–3 soros feljegyzést olvashatunk a Vatikáni Apollóról és a Medici Vénuszról (MTAK Kézirattár, K 630. [régijelzet: Magy. Ir. RUI 4° 10] 64 f.), az „Az én verseim”-ben pedig Laokoonról, Canova Psychéjéről (kiadott munkái 2. és 9. kötetének illusztrációi) Venus Kallipygosról, Antinousról, Apollonról stb. írt. (MTAK Kézirattár, K 642, 25–30.
- ¹²⁴ KazLev XI. 1901. 2702. levél. 483.
- ¹²⁵ Kazinczy Ferencz' munkáji. Szép irodalom. 1–9. Pesten, Trattner János Tamásnál. 1814–1816.
- ¹²⁶ 1. kötet: Kezében koszorút tartó nő; 2. kötet: Laokoon; 3. kötet: Faun család; 4. kötet: Két antikizáló sisakos fej Pest – Buda felirattal; 5. kötet: kiterjesztett szárnyú, csőrében olajágot tartó madár; 6. kötet: három álló nőalak egy-egy dárdával; 7. kötet: széken ülő, kezében lantot tartó nőalak; 8. kötet: Óra; 9. kötet: Canova szobra után: Psyche a pillangóval.
- ¹²⁷ A Kazinczy munkáihoz készült metszeteket nem ismerte a rézmetsző magyar vonatkozású munkáit felsoroló művészlexikon sem. Szendrei–Szentiványi 1915, 608.; Goethe und Vinzenz Raimund Gruner. Mit einem unbekanntem Goethebriefe. Von Otto Erich Deutsch in Wien. Zeitschrift für Dichterfreunde. 1919/20. 190–192.; Saur Allgemeines Künstlerlexikon. Band 63. München–Leipzig 2009, 378–379.
- ¹²⁸ MEZEI Márta: Képi paratextusok Kazinczynál. Előadás. Elhangzott: Kazinczy Ferenc és kora. Jubileumi tudományos konferencia. Debreceni Egyetem, 2009. október 15–17. Révész Emese jelen kötetben megjelenő tanulmánya részletesen foglalkozik Kazinczy portrénkészítetői tevékenységével.
- ¹²⁹ KazLev XIII. 1903. 3047. levél. 295–296.
- ¹³⁰ Francisci Kazinczii Bibliotheca Antiquaria. Széphalmi, 1808. (OSZK Kézirattár: Oct. Lat. 2.) 91r.
- ¹³¹ A 2. kötet metszett címlapján – az összes többi kötet nyomtatott, illetve metszett címlapjától eltérően – tévesen nem F. A. David, hanem M. David neve szerepel.
- ¹³² Le Muséum de Florence... Tome second. Pierres antiques. XXXXIII. tábla. ld. még: Gori: Museum Florentinum I. LXXIX. tábla VI. kép), illetve Montfaucon i. m. 1719–1724. Tome Premier... Premiere Partie. CXXII. Pl. a la 192 page T. I. 1. kép.; uő: Antiquitates Graecae et Romanae ... Nürnberg, 1757. Libri III. Caput III. Tab. XXIV.
- ¹³³ KazLev X. 1900. 2270. levél. 12.
- ¹³⁴ KazLev IX. 1899. 2241. levél. 488. Az összekötözött kezű, térdeplő Psyche szimbolikus jelentéséhez a Bács megyeinek Kazinczy életművében elfoglalt helye kapcsán vő.: Hász–Fehér i. m. 2000. 50.
- ¹³⁵ Mario PRAZ–Giuseppe PARANELLO: L'opera completa del Canova. Milano, 1976. 98, 100, 102, 103.; David FINN–Fred LICHT: Antonio Canova. Beginn der modernen Skulptur. München, 1983. 172.
- ¹³⁶ KAZINCZY i. m. 2009. 290.

- ¹³⁷ KazLev X. 1900. 2479. levél. 479.
- ¹³⁸ Canova Antonio *Psychéje*. MTAK Kézirat K 630 (régi jelzet: Magy. Ir. RUI 4° 10) 70 f.
- ¹³⁹ KazLev XI. 1901. 2693. levél. 459.
- ¹⁴⁰ KazLev XIII. 1903. 3126. levél. 477.
- ¹⁴¹ Vö.: SZENTESI Edit: *Szobrászattörténeti másolatgyűjtemények a Magyar Nemzeti Múzeumban a 19. század utolsó harmadában*. I. Pulszky Ferenc görög szobrászattörténeti gyűjteménye. *Művészettörténeti Értesítő* (55) 2006/1. 23–24, 71. Gabriele HATWAGNER: *Die Lust an der Illusion – über den Reiz der „Scheinkunstsammlung“ des Grafen Deym, der sich Müller nannte*. Diplomarbeit. Wien, 2008.
- ¹⁴² Vö.: Julius von SCHLOSSER: *Geschichte der Porträtbildner in Wachs*. *Journal der Kunsthistorischen Sammlungen*. (XXIX) 1911. 228.
- ¹⁴³ KAZINCZY i. m. 2009. 89. Deym galériáját 1795-ben a Kohlmarktra, a császári palota közelébe költöztette át. A bécsi akadémia az 1790-es években nagyobb tétel gipszmásolatot vásárolt Joseph Müller Hofstatuariustól, aki 1798-ban a Rotenturmtor közelében, a Duna-csatorna partján Johann Aman (1765–1834) bécsi udvari építész, a pesti német színház (1812) későbbi tervezője által épített háromszintes, pompás épületben nyitott újabb művészeti galériát. Bettina HAGEN: *Antike in Wien*. Die Akademie und der Klassizismus um 1800 mit einem Beitrag von Peter Betthausen. (A katalógus szerkesztője: Eva Hofstetter-Dolega) Mainz am Rhein, 2002. 74.; SZENTESI i. m. 2006, 24, HATWAGNER i. m. 2008, 72–73.
- ¹⁴⁴ KAZINCZY i. m. 2009. 290.
- ¹⁴⁵ A. Hyatt KING: *Mozart's Works for Mechanical Organ*. Their Background and Significance. In *The Musical Times*. (88) January 1947. No. 1247. 11–14.; Otto Erich DEUTSCH: *Count Deym and his Mechanical Organs*. In *Music and Letters* (XXIX) 1948/2. 140–145.; Uő: *Mozart und seine Welt in Zeitgenössischen Bildern*. Kassel, Basel, London, New York, 1961. 357.; Otto KURZ: *Hagenauer, Posch, and Mozart*. *The Burlington Magazine* (110) 1968. No. 783. 327–328. Mozart komponálta a gyászzenét az 1790-ben elhunyt Ernst Gideon von Laudon hadvezér emlékére létrehozott pompás mauzóleum számára is, melyet Deym viaszfigurákból összeállított jelenségekkel díszített. Mozart Deym megrendelésére írt művei: K.594, K.608, K.616. Annette Richards: *Automatic Genius*. *Mozart and the Mechanical Sublime*. In *Music and Letters* (80) 1999/3, 366–389.; Neal Zaslaw: *Wolfgang Amadè Mozart's Allegro and Andante („Fantasy“)* in *F Minor for Mechanical Organ*, K. 608. In *The Rosaleen Moldenhauer Memorial*. *Music History from Primary Sources*. A Guide to the Moldenhauer Archives. Edited by Jon Newsom and Alfred Mann. Washington, 2000.
- ¹⁴⁶ KAZINCZY i. m. 2009. 290.
- ¹⁴⁷ *Brunszvik Teréz grófnő naplói és feljegyzései*. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Dr. CZEKE Marianne. I. kötet. Bp. 1938. CCVII–CCLXXXV.
- ¹⁴⁸ A pontatlanságok makacs továbbélését jelzi, hogy a Pályám emlékezete új, kritikai kiadásában is azt olvashatjuk, hogy Blaschke János „Goethe, Schiller, Wieland, Kisfaludy Sándor és Károly, Berzsenyi, Dayka Gábor, Kis János és Kazinczy műveinek illusztrátora.” Kazinczy i. m. 2009. 1193–1194. A Dayka-kötetet – mint láttuk – biztosan nem ő illusztrálta, s feltehetően Kis János munkáit sem. A Dayka-portréra vonatkozó téves adatot tartalmaz: A Szép és a Jó. Kazinczy és a művészetek. Kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2009. május 27 – 2010. február 28. Kiállítási katalógus. Szerk.: Kovács Ida. Budapest, 2010. 58–59.
- ¹⁴⁹ CZIFRA Mariann: *A hálózat – a Kazinczy-levelezés kritikai kiadásának tanulságai*. Előadás. (MTA Irodalomtudományi Intézet, 2009. június 3.)